

M

120.675

ANIMADVERSIONES ZOOLOGICAE

ADALÉKOK

A MAGYAR TUDOMÁNYOSSÁG TÖRTÉNETÉHEZ

IRTA

DR. MÉHELÿ LAJOS

AZ ÁLTALÁNOS ÁLLATTAN S ÖSSZEHASONLÍTÓ BONC- ÉS SZÖVETTAN
NY. R. TANÁRA A BUDAPESTI KIR. MAGY. PÁZMÁNY PÉTER-TUDOMÁNY-
EGYETEMEN

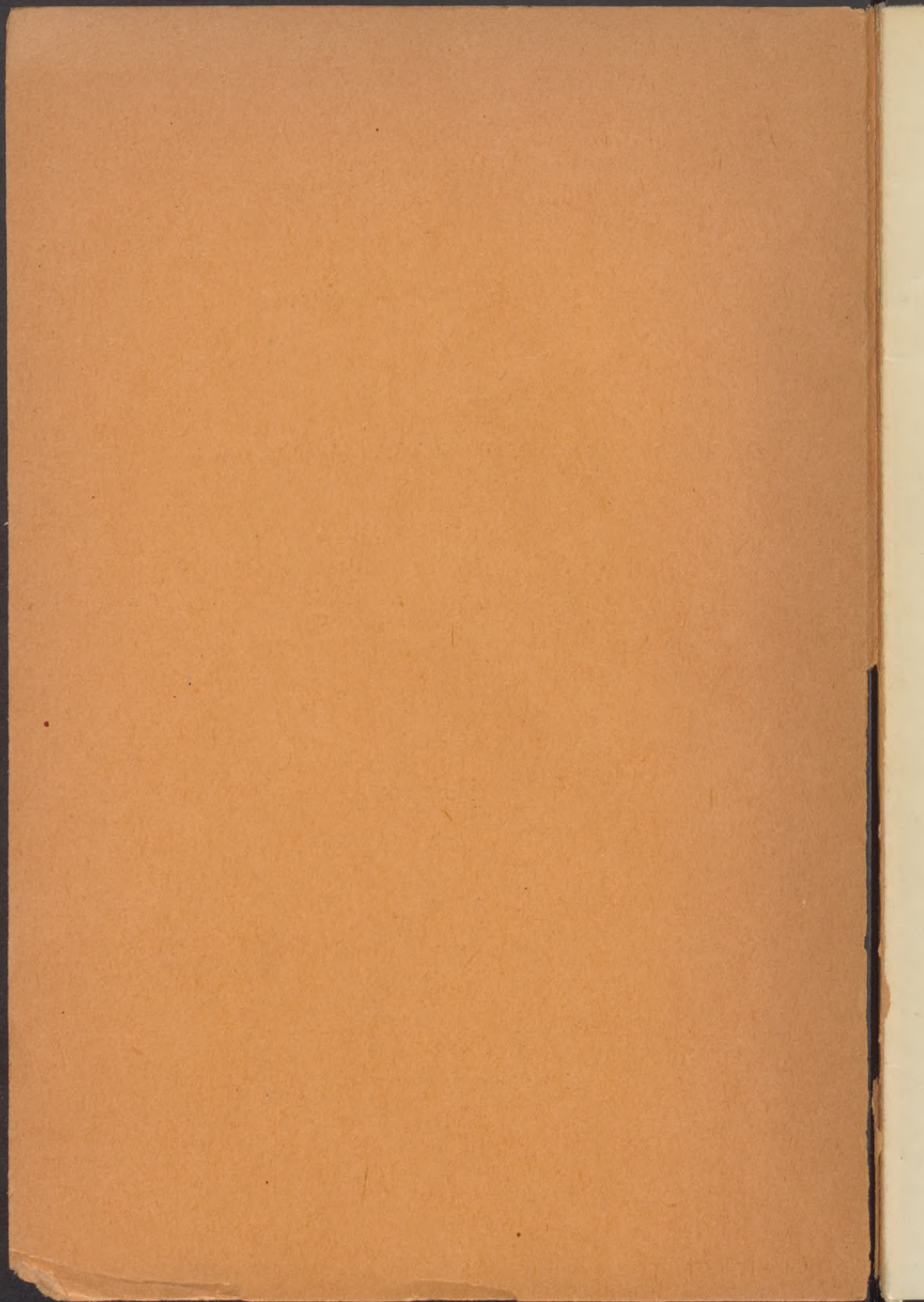
KÖNYVTÁRI DOLG

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1932

ANIMADVERSIONES ZOOLOGICAE

ADALÉKOK

A MAGYAR TUDOMÁNYOSSÁG TÖRTÉNETÉHEZ

IRTA

DR. MÉHELÿ LAJOS

AZ ÁLTALÁNOS ÁLLATTAN S ÖSSZEHASONLÍTÓ BONC- ÉS SZÖVETTAN
NY. R. TANÁRA A BUDAPESTI KIR. MAGY. PÁZMÁNY PÉTER-TUDOMÁNY-
EGYETEMEN

DR. IVÁNYI BÉLA

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1932

M 120.675

Országos Széchényi Könyvtár

Leltári szám:

V1100-14.472/1964

Kiadja a szerző. — Nyomdaigazgató Kohl Ferenc.

«De gondolataimmal mégis az
ő fejük fölött haladok s még ha a
saját hibáimon is akarnék járni,
akkor is fölöttük és az ő fejük
fölött volnék.» (NIETZSCHE, Also
sprach Zarathustra.)

MÚLT ÉVI november 12-én a M. Tudom. Akadémia minden
rendű és rangú tagjának tudomására hoztam 1931. évi május
8-án az Akadémia elnökéhez intézett levelem teljes szövegét, mellyel
akadémiai rendes tagságomról lemondtam.

Erre a körlevelemre CSIKI (DIETL) ERNŐ lev. tag úr, mint aki
lemondásomnak *közvetetlen oka*, 1931 dec. 30-án kelt — nyitva szét-
küldött — irattal válaszolt, melyre ugyan betűszerint ráillik a mi
jeles publicistánk, TÓTH BÉLA, eme klasszikus tömörségű jellemzése :
«Nyelvnek és elmének dadogása», azonban mégsem szabad mellette
szó nélkül elhaladnom.

Nem magamért...

Mögöttem ötvenkét évi, önfeláldozó munkában eltöltött, be-
fejezett múlt áll s valamint nincs a világon olyan kitüntetés, mely
azt fényesebbé tehetné, úgy olyan alantjáró támadás sincs, mely el
tudná homályosítani. S ha közéleti rothadásunk e szomorú napjaiban
mégis szükségét érzem, hogy tollamhoz nyúljak, ezt egyesegyedül
a galádul megcsúfolt igazság érdekében teszem, melynek egész életem-
ben fanatikusa voltam. Kérem az Akadémia t. tagjait, hallgassák
meg volt társuknak felvilágosító s éppen a mai időben nagyon tanul-
ságos szavait.

I. Fajvédelmi munkásságom jutalma.

Mostani nyilatkozatommal mindenekelőtt azt az esetleges
hiedelmet kell eloszlatnom, mintha itt, a Cs. úrral való afféremben,
két „tudós“ szakszerű polémiában, a tudomány tisztos komolysága
érdekében mérné össze fegyverét.

Az alább előadottak mindenkit meg fognak győzni, hogy én
Cs. úrral tudományos vitát nem is folytathatok, mert erre az ő tuda-
ományos készsége nem nyújt lehetőséget.

Cs. úr a Nemzeti Múzeumban az én oldalamon 19 éven át fölötté szerény szerepet töltött be s ez idő alatt, mint a köztünk legutóbb lefolyt sajtópörben leszögezte, engem vallott *szellemi vezérének*, még pedig teljes joggal, mert együttlétünk egész idejében nemcsak állandóan oktattam, hanem, amikor egy bécsi bogarászati ujság csúnyán megtámadta, csupa száanalomból, még a választ is én irtam meg helyette, amellyel azután fényes sikert aratott.

S valamint akkor, úgy most is legfeljebb oktathatnám őt, amire ma sem szorulna reá csekélyebb mértékben, mert nem kell különösebben bizonyítani, hogy az akadémiai tagság még senkit sem tett immunissá a tudatlanság ellen.

De tudományos vitát azért sem folytathatok Cs. úrral, mert az ő ellenem irányuló egész ténykedése minden tudományos ismérvet nélkülöző *közönséges inzultus*, melynek igazi forrását azonban sokan nem ismerik.

Kevesen tudják, hogy Cs. úr csak egyike azoknak a jámbor és kevésbé jámbor statisztáknak, akiket alattomban működő, de annál veszedelmesebb erők fáradhatatlan buzgalommal s mindig a *tudományosság álarcában*, állítanak ki ellenem.¹

Csaknem két évtized óta folyik ez a megsemmisítesemre törekvő lelkiismeretlen hajsza, amelynek egyedüli oka az, hogy a háború tanulságai óta megingathatatlan meggyőződéssel hirdetek bizonyos *nemzetpolitikai és fajvédelmi elveket*, amelyek vörös posztóként hatnak a „liberális” körökre és kapcsolt részeikre.

Vallom és hirdetem, hogy Magyarország a honszerző magyarságé, miért is ezen a véráztatta földön isteni és emberi törvények szerint egyedül a magyar faj anyagi és szellemi uralmának van jogsultsága.

Mélységes meggyőződéssel hirdetem továbbá, hogy a magyar szupremáciát csak a vérbeli magyarság ősi erényeinek megőrzésével lehet biztosítani, aminek azonban legfőbb feltétele az, hogy visszacserezzük népünk faji tisztaságát.

Ez viszont csak úgy lehetséges, ha az örökléstani törvények tanulságait megértve megakadályozzuk a minden nép halálát okozó vérkeveredést, különösképpen pedig a nekünk teljesen idegen zsidó vér beütését.

Ez az én bel- és külföldön általánosan ismeretes *fajvédelmi*

¹ Száz évvel ezelőtt az osztrák kamarilla állította ki arravaló spadasinokat a hazafias magyarság vezéreinek ledöfésére (WESSELÉNYI MIKLÓS esete), ma pedig csak forma szerint jámborabb spadasinokkal állnak szemben a magyarság igaz érdekeinek védelmezői.

hitvallásom zúdíttotta reám a „liberális körök“ gyűlöletét, — értvén liberálisok alatt a telivér zsidókat, továbbá a velük vérségi kapcsolatban álló magyar-zsidó félvéreket és a zsidók jóvoltából uraskodó magyarokat, akiknek természetesen saját jól felfogott érdekükben kell a zsidókérdést körültekintő óvatossággal kezelniök.

Önként érthető, hogy fentebb jelzett elvi álláspontom mellett *erkölcsi lehetetlenségnek érzem, hogy együtt működjem azokkal az elemekkel, akiknek faji ösztöneik sugallta sivár önzése terítette ravatalra ezt a százszor szerencsétlen országot, s akik az intéző körök hihetetlen rövidlátása és gyáva erélytelensége folytán újból ellepték egész közéletünket.*¹

Ez az én minden alkalommal nyíltan bevallott s az ellentábor által számtalanszor megingatni próbált visszavonulásom még jobban felbőszítette ellenségeimet s gyűlöletük szennyes hullámai utóbb már oly szemérmetlenül ostromolták életem egész tartalmát és legnemesebb értékeit, hogy *mindentől megundorodva végre az Akadémiának is hátat fordítottam.*

Még megjön az ideje, amikor nyíltan feltárhatom, mily hitvány eszközökkel iparkodott ez az érdekszövetkezet minden életörömömet megmételyezni, minden jogos elismertetésemet megakadályozni, tudományos és társadalmi sikereimet aláaknázni s hitelüktől megfosztani és végül erkölcsi integritásomat is beszennyezni, — azonban ebben a pillanatban csak a legszükségesebbek elmondására fogok szorítkozni.

* * *

A gyűlölet legfrissebb lavináját egy kritikai megjegyzésem indította el, melyet „Species generis Hyloniscus“ című monografiámban² Cs. úrnak 1926-ban megjelent munkájára³ vonatkozólag ekként fejeztem ki: „Hogy a szándékos mellőzés vádját elkerüljem,⁴ foglalkoznom kell CSIKI E. legutóbb megjelent pályakoszorús művével, mely a *Trichoniscidae* családot is felöleli. E művet őskori ábrázata minden mérlegeléstől fölmenti. Az idevágó irodalomból vett leírásai többnyire az Isopodák ismeretlenségének kőkorszakából valók, miért is a minden tapasztalat híjával készült meghatározó kulcsokkal együtt

¹ Vajjon a mi intéző köreink szemei csak akkor kezdenek-e majd nyílni, amikor a vörös hullám az egész világot elöntötte?

² *Studia zoologica*, I, 1929, 8. l.

³ Magyarország szárazföldi Isopodái; *Ann. Mus. Nat. Hung.*, XXIII.

⁴ Mai tapasztalataim után inkább elviselném ezt a vádat, mintsem napvilágra hozzak egy eddig kellemes tudományos homályban tenyészett valakit.

teljesen hasznavehetetlenek. Még az újonnan hozzácsatolt függelék is vigasztalan képet nyújt s világos bizonyítéka annak, hogy a szerző a feldolgozott tárggyal nem tudott megbarátkozni.“

Most márciusban lesz három esztendeje, hogy e sorokat megírtam s ha ma újból kellene Cs. munkájáról nyilatkoznom, ma sem mondhatnék mást, mint azt, hogy az 1906-ban befejezett s *húsz év múlva* „eredeti szövegében, minden változtatás nélkül“ kiadott munka a tudomány mai állapotához képest *valóságos múmia*, amelynek legfeljebb muzeális értéke lehetne.

Cs. úr mostani köriratában arra hivatkozik, hogy ezt a munkáját, melyet az Akadémia 1930. évi febr. 17-iki ülésén felolvasott bírálatomban „botrányosan rossznak“ mondtam, a K. M. Természettud. Társulat 1907-ben éppen az én bírálatom alapján tüntette ki dicséretével, amit én sohasem tagadtam. Ezt a munkát ugyan akkor is egyszerű tákolmánynak tartottam, azonban mivel akkor ilyen sem volt a magyar irodalomban, valóban dicséretre ajánlottam, csakhogy azóta húsz esztendő pergett le az idő kerekén s ami akkor tűrhetően jó volt, azt a tudomány irama már régen túlhaladta, elsöpörte, vagy átalakította.

A szerzőt éppen az én *Hyloniscus*-monografiám győzhette volna meg az ő dolgozatának teljes avultságáról s ha egy kis judiciummal tudná mérlegelni a tudományos kritika kellékeit,¹ akkor el kellett volna ismernie az én ítéletem helyességét. Továbbá be kellett volna látnia, hogy amikor én az ő munkájának csupán *archaisztikus jellegét* domborítottam ki, de sem egyéb botlásait, sem *egyetemleges selejtséget* nem szellőztettem, annyi kiméletnek adtam tanújelét, hogy ezért hálát és nem oktan gyűlöletet érdemeltem volna.

Azonban Cs. úrnak, amióta magára hagytam, nagyon megnőtt a taraja s minthogy már születése pillanatában elaggott csecsemőjének védelmére nem talált tudományos argumentumokat, *rálépett a durva személyeskedés terére* s a múzeumi hangyabolynak nagy gyönyörűségére életemnek egy olyan momentumát ráncigálta elő, mely ugyan sem vele, sem általam megbírált munkájával a legtávolabbi

¹ Az itt előadott eset éles fényt vet a mi „tudományos“ állapotainkra. Egy magyarul író bogarász vérig sértve érzi magát és bosszút forral azért, mert az irodalomból összetakolt rákászati munkáját avultnak mondtam, ellenben ama rákcsoportnak elismerten legjelesebb buvára, a német VERHOEFF KÁROLY, akinek súlyos hibáit ugyanabban a dolgozatomban teljes őszinteséggel feltártam, ítéletem jogosultságát belátva, megtisztelésül egy olaszországi fajt keresztelt a nevemre (*Armadillidium Méhelyi* VERH. ; Zool. Jahrb. Abt. f. Syst., 1930, 57. 1.). Mily nagy ellentét a tudós szerénysége s a dilettáns gőgje között!

összefüggésben sincsen, azonban neki és baráti körének alkalmasnak látszott arra, hogy egyéni integritásomra homályt vessen!

Hylomiscus-dolgozatom megjelenése (1929 márc. 3.) után csakhamar szerte tuttozták, hogy Cs. az állattani szakosztály 1929 ápr. 5-iki ülésén fog az én „támadásomra” válaszolni s engem „leleplezni”.

Végtelenül sajnáltam, hogy lelepleztetésemnek a Nemzeti Múzeum s a Természettudományi Társulat matadorjai által rendezett ünnepére nem mehettem el személyesen, de ezt nemcsak hazafias meggyőződésemmel tiltotta, hanem mint valóságos egyetemi tanárnak erkölcsileg is lehetetlen volt egy olyan gyülekezetben megjelennem, amelyben olyan volt egyetemi magántanárok hangoskodnak, akiket a budapesti kir. m. Pázmány Péter-tudományegyetem bölcsészettudományi kara kommunista üzelmeik miatt kebeléből kizárt.¹

Azon a nevezetes ülésen tehát nem vettem részt,² de az ott történtek híre nem sokáig váratott magára.

Már másnap (ápr. 6-án) ökölnyi betűkkel harsogta világgá a *Magyar Hírlap*: „Súlyos vád Méhely Lajos ellen a Természettudományi Társulatban. Csíky (sic!) Ernő múzeumi igazgató nyíltan gyűlöl-

¹ Hasonlóképpen — ámbár nagy sajnálatomra — lehetetlen volt az 1927-ben Budapesten megtartott X. nemzetközi zoológiai kongresszuson résztvennem, amiért annak idején a „liberális” ujságok sokat gáncsoltak, sőt valamelyik tintaembrió egyenesen azzal vádolt meg, hogy nem mertem az én fajbiológiai tudományommal a komoly tudósok gyülekezete elé állni! A jámbor tintakukac nem sejtette, hogy 1904-ben a berni zoológiai kongresszuson én tartottam az elismerten legjobb előadást, 1910-ben a gráci zoológiai kongresszuson is számottevően szerepeltem, a tübingai anthropológiai kongresszus pedig 1923-ban valóságos tapsorkánnal honorálta előadásomat.

Könnyű lett volna az ellenem irányuló rágalomhadjáratot elnémitanom, de nem akartam ünneprontó lenni s nem mondtam meg, hogy a kongresszustól két ok tartott távol. Az egyik az, hogy a rendező bizottságban egy csomó levitézlett kommunista szerepelt, a másik pedig az, hogy egyetemünket, amelynek zoológiai professzorai mindig számottevő és megbecsült tényezői voltak a hazai és nemzetközi tudománynak, *sértő módon kisemmizték*, amennyiben a zoológiai kongresszus elnöke mindig az illető egyetem zoológus-professzora szokott lenni, holott ebben az esetben az elnökséget — teljesen illetéktelenül — egy rovarász ragadta magához. Ezt a nagy különbséget természetesen csak az értheti meg, aki tudja, hogy a világ n külön zoológiai és külön rovarászati (entomológiai) kongresszusokat szoktak tartani.

² Távolmaradásomat annyival inkább sajnáltam, mert a Természettudományi Társulat állattani szakosztályának, annak fénykorában, én voltam az elnöke s évekig tartó fáradozással én nyertem meg az akkori választmány hozzájárulását ahhoz, hogy egy új, tudományos folyóiratot alapítsunk, melyet (az „Állattani Közleményeket”) az én szerkesztésem idejében éppen az én munkásságom emelt magas színvonalra.

ködéssel vádolta meg a fajvédelmi-zoologust, akinek «tudományos felkészültségéhez is szó fér». «Hús esztendeig vigyáztam, hogy szennyesünk ne kerüljön a külföld elé» — mondotta Csiky (sic!) Ernő¹.

A magyarországi szabadkőművesek orgánuma még *Világ* korában ugyan ekként mutatott be olvasóinak: „Méhely Lajos a zoológiának egyik kitünősége, Magyarországon egyenesen úttörő előharcosa“ (1917 febr. 4. sz.), most azonban kéjjel teregette ki azt az állítólagos „szennyesünket“, melyet Cs. úr „hús esztendeig rejtegetett a külföld szeme előtt“.¹

Nincs elegendő terem ahhoz, hogy az ujságoknak erről a szakosztályi ülésről hozott lelkendező tudósításait egész terjedelmükben bemutassam, azért csak Cs. úr ú. n. előadásának „velejét“ fogom összesűríteni.

„Egy fejezet a magyar zoologia történetéből“ címen egyéni sirámok és sokáig rejtegetett keserőségek törnek elő az előadó kebeléből, amelyeknek legkevesebb közük sincs az ő, általam megbírált Isopoda-munkájához s igazi céljuk csak annyi, hogy el lehessen mondani: „Amióta Méhely elhagyta a Nemzeti Múzeumot és «zoologia nem volt, csak lesz» fölkiáltással elfoglalta a katedráját, azóta volt intézetéről, barátairól, volt kollegáiról csak becsmérően nyilatkozik. Rólam is, talán hálából azért, mert olyan sokáig fegyvertársa voltam.“

Erre az én „két ellentétes bírálatom“ került sorra, majd csattanóul következett az előadás fénypontja, t. i. az a passzus, melyet Cs. úr dec. 30-iki köriratában is megismételt és fentebb a Magyar Hirlap tudósításából idéztem szavakkal fejezett be.

Cs. úrnak 1929 ápr. 5-iki „előadását“ olyan éretlen csevegésnek találtam, hogy egyelőre semmi szükségét sem éreztem arra válaszolni, csak az állítólagos „szennyesünket“ nem tűrhettem s ezért ápr. 8-án KIRCHLECHNER KÁROLY és VITÉZ ZALÁN ANTAL tábornokok útján lovagias elégtételt kértem.

Az ügy — izlésem ellenére — jegyzőkönyvvvel intéződött el, melyben Cs. úr megbízottai felük nevében kijelentették, hogy

¹ Nem lehetetlen, hogy a Magyar Hirlapnak és fajtestvéreinek ellenséges magatartását az én akadémiai előadásomra (1924 ápr. 14) kell visszavezetni, melyben rámutattam BLÜMCHEN Izsáknak, egy Párisba szakadt krakkói sapkakészítő fiának őszinteségi rohamában megirt, diadalittas röpiratára (Le droit de la Race supérieure. Magyarra ford. IVÁNYI BÉLÁNÉ, Debrecen, 1921), melyben *teljesen a magyar viszonyokra illően mondja*, hogy „a franciák már csak a zsidók irodáit söprik“ s már „csak a zsidók bérgazdaságának állatállománya“.

Cs. úr az általam inkriminált kifejezést *nem használta*, engem *sérteni nem akart* s ezt a Magyar Hirlap legközelebbi számában közzétenni is kötelezte magát.

Ennek megtörténtével most már hozzáláthattam az „előadás” *burkolt vádjainak* elintézéséhez.

A vád, amelyet Cs. úr az Állattani Közlemények 1929. évi XXVI. kötetében lenyomatott s mostani köriratában — kétségkívül az én emlékezőtehetségem felfrissítésére — megismételt, ekként hangzik :

„... Akkoriban ugyanis senki más munkáinak kiadásáról vagy a kiadás támogatásáról nem lehetett szó, már akkor is mindenhol MÉHELYÉ volt az elsőség, másnak nem juthatott, pedig nagy összegek kerültek kezéhez. Hogy vád ne érhesse, hogy burkoltan állítok valamit (!), kénytelen vagyok leszögezni, hogy a Magyar Tudományos Akadémia által a Bésán-díjjal jutalmazott «Magyar herpetológiát» értem, melynek kiadására támogatói az állami költségvetésbe 50.000 aranykorona felvételét eszközölték ki. Azóta, úgy tudom, legalább 20 év múlt el, de a Herpetológiának híre-hamva sincsen. Pedig ezen összegen felül ugyanerre a célra a Természettudományi Társulat is sok ezer aranykoronát és sok millió papírkoronát a jobbik fajtából (!) fektetett be és ezt a befektetett tőkét a szerző úr jóvoltából még mindig nem tudja kamatoztatni.”

Ez az ártatlan mezbe öltöztetett, de kiszámított kétértelműséggel megfogalmazott kirohanás, melynek minden szava éles tördőfésnek volt szánva, a maga alacsonyágában bizonyára példátlanul áll az egész világ tudományos irodalmában.

Látszólag csupa kifogástalan tárgyilagosság és szinarany igazság, de valójában a sanda gyanúnak kaput táró, orozva maró viperacsipés, amely *minden felemlített mozzanatnak csak a felét mondja meg, de a magyarázatot megadó másik felét szándékosan elhallgatja!*

Az ilyen példátlan gonoszságra az egyetlen méltó válasz csakis a megvetés lehetne s ha mégis belebocsátkozom a felsorolt „tények” cáfolatába, ezt csupán a bemocskolt igazság érdekében teszem. Legyen már egyszer világosság a gonosz célzattal felidézett, mester-séges félhomályban !

II. A magyar herpetologia története.

1885-től 1896 őszéig, tehát 11 éven át, a brassói állami főreáliskola tanára voltam s miután újonnan alapított iskolánkat a tanításhoz szükséges gyűjteményekkel és bonctani készítményekkel föl-

szereltem,¹ a magyarországi hüllők és kétélűek tanulmányozására tértem át. Az errevaló hajlandóságot áldott emlékü KRIESCH JÁNOS műegyetemi tanár ébresztette fel bennem, akinek 1880 őszétől 1885 őszéig asszisztense voltam s aki maga foglalkozott a magyar herpetologia megírásának gondolatával.

Az ő halála után mintegy erkölcsi örökségül szállt reám ez a gondolat, melynek megvalósításához nagy lelkesedéssel láttam hozzá.

Elkezdttem gyűjteni, boncolni, rajzolni s id. ENTZ GÉZA budapesti műegyetemi (később egyetemi) tanár már 1890 végén előterjesztette a M. Tudom. Akadémián „A magyar fauna Bombinatorjai s egy új Tritonfaj hazánkból” című dolgozatomat, melyről 1891 jan. 24-én kelt levelében a legnagyobb elismeréssel emlékszik meg.

ENTZ GÉZA prof. még ugyanabban az évben mutatta be az Akadémián egy nagyobb tanulmányomat, két évi buvárkodás eredményét (Magyarország barna békái, 8 tábla eredeti rajzzal), melynek fogadtatásáról 1891 május 26-án kelt levelében ekként tudósít: „... állíthatom, hogy a tanár úr pontos megfigyeléseken alapuló leírásai ez idő szerint e téren a legtökéletesebbek. A remek festmények mondhatom általános sensatiót keltettek. Eötvös L. elnök úr egyszersmind azt is indítványozta, hogy az eddigi usustól eltérőleg a festmények is honoráltassanak; persze, hogy ez a honorárium nem fog a festményekre fordított munkával s azoknak művészi értékével arányban állani.”

Rövid időközben két újabb herpetologiai dolgozatom jelent meg az Akadémia kiadásában s ilyen előzmények után történt, hogy ENTZ GÉZA professzortól, akit akkor még személyesen nem ismertem, de aki a leendő magyar herpetologia ügyét kezdettől fogva nagy melegséggel karolta föl, 1893. évi ápr. 26-án a következő tartalmú levelet kaptam:

Igen tisztelt tanár úr!

Mint a lapok útján bizonyára már értesült is, dolgozatát a mult osztályülésen előterjesztettem s az osztály azt a Közlemények során való kiadásra elfogadta. Gratulálok lelkiismeretes szorgalmát és bűvárszellemét dícsérő dolgozatának úgy szövegéhez, mint művészi kivitelű rajzaihoz, melyek általános elismerésben részesültek.

De egy más örvendetes dologról is akarom ez alkalommal értesíteni — egészen bizalmasan.

¹ Ezért a tankerületi főigazgató (ELISCHER JÓZSEF) minden évben, s elmenetelemtkor a tanártestület is, jegyzőkönyvi köszönetet szavazott nekem.

Az Akadémia e. i. közgyűlése egy 1200 ftos pályatételt fog kitűzni, amelynek szövege valószínűleg ez lesz : „*Kíváncsiskodóink (Reptilia) önálló bűvárlatokon alapuló monografiája*“. A pályatétel még nincs véglegesen megállapítva, de nem kételkedem abban, hogy el fog fogadtatni.

A tanár úrnak egy régi óhajta fog tehát teljesülhetni s a munkához, melyben úgy lelkiismeretes bűvárlatának gazdag eredményeit, mint ragyogó művészetét kifejtheti, előre is szerencsét kívánok.

Kérem bizalmas tudósításomat egyelőre másokkal nem közölni, mert hiszen a pályatételről az Akadémia igazgató tanácsa fog véglegesen dönteni. Annyit közölhetek, hogy úgy az Akadémia elnöke, mint főtitkára a t. tanár úr számára szóló pályatétel kiírását óhajtja.

Meleg üdvözlettel

Dr. Entz Géza¹

Ezt a levelet, valamint a következőt is, azért iktatom ide egész terjedelmében, hogy mindenki, akit az ügy érdekel, tisztában lehessen a körülményekkel, melyek közt ez a nagy munka megszületett.

ENTZ GÉZA professzor 1893. évi május 28-án kelt levelében értesített, hogy „az akad. nagygyűlés a Bésán-féle alaptól kiírt pályakérdésnek azon szövegezését, amelyet annak idejében a t. tanár úrral közöltem, tényleg elfogadta s ez által nekem is egy régi óhajtam, azaz az teljesedésbe ment, hogy a t. tanár úrnak, ki évek óta oly behatóan, odaadással és kiváló eredménnyel foglalkozik hazánk csúszómászóinak tanulmányozásával, alkalom nyíljon egy nagyobb-szabású munka kidolgozására. Meg vagyok győződve, hogy a nehézségek, melyeket a t. tanár úr kétrendbeli b. levelében velem közölt,¹ nem fogják a munka kidolgozásában megakasztani.

Nagyon jól tudom, hogy a herpetologiai kutatások utazások tételét, azok pedig pénzt igényelnek, de a III. osztály előtt nyílt titok az, hogy a herpetologiai pályakérdés a t. tanár úr részére van kiírva s én nem hiszem, hogy a megírandó mű érdekében ne tenne meg minden lehető arra, hogy kutatásait elősegítse. Egyszersmind kötelességemnek tartom a t. tanár urat ismételve fölkérni, hogy a munka megírásának tervét ne ejtse el, hiszen munkája kétségkívül oly színvonalon fog állani, hogy a pályadíj elnyerése biztosítottnak vehető.

¹ Amelyben nagy szegénységemet bevallottam s abbéli aggodalmamnak adtam kifejezést, hogy ennek okából alig leszek abban a helyzetben, hogy az Akadémia várakozásának megfelelhessenek.

Levelemet avval végzem, hogy a munkához, melyről bizonyára nem mond le, kitartást és a legjobb sikert kívánom!

Meleg üdvözlettel maradok a t. tanár úrnak

igaz hive

Entz Géza.¹

Ezek a levelek valóságos szellemtörténeti okmányok, amelyek pragmatikus hűséggel tárják fel a magyar herpetologia létrejöttének egész hátterét.

Éveken át folytatott s meleg elismerésben részesült buvárlataim ébresztették fel a Tudom. Akadémia vezetőségének azt az óhaját, hogy nekem egy nagyszabású magyar herpetologia megírására alkalmat nyújtson s mindez oly lebilincselő formában történt, hogy nagyon kedvezőtlen anyagi helyzetem ellenére is szinte becsületbeli kötelességemnek éreztem a belém helyezett megtisztelő bizalomnak megfelelni.

Minden késlekedés nélkül hozzáfogtam a munkához s éjt-napot egygyéteve, minden szabad percemet az egész lelkemet betöltő feladatnak szenteltem. Régi vizsgálataimat kiegészítve és számos új eredménnyel kibővítve, végre 1896 őszén, ugyanakkor, amikor a M. Nemzeti Múzeumhoz rendeltettem be szolgálattételre, beterjesztettem az Akadémiához *nyolc évi fáradozásom gyümölcseként*, 666 félívnnyi szöveget és 29 negyedréti lap eredeti festményt.

Az Akadémia 1897. évi nagygyűlésén kihirdették, hogy művemmel elnyertem a Bésán-jutalmat, a bírálat pedig (l. Akadémiai Értesítő, 1897, 89. füz.) — régen elhalt, nagytekintélyű akadémikusok szerint — párját ritkította az Akadémia történetében.

Rövid foglalata az, hogy „e pályamű ritka odaadással és vaszorgalommal s ugyanannyi szellemmel készült“, hogy „a herpetologiai irodalomnak e pályaművel versenyezhető terméke nincsen“ s hogy „a festett táblák mindegyike valóságos műremek, amelyen a tudományos pontosság esztetikai szépséggel s mesteri kivittel egyesül“.

Tehát nem hiában fáradtam, mert művem nagy erkölcsi sikert aratott s eszmeileg talán érdememen felül is megjutalmazottnak érezhettem magamat, azonban anyagi tekintetben sok kívánnivalóm maradt kielégítetlenül, mert munkám elkészíthetése érdekében akkori viszonyaimhoz képest óriási anyagi áldozatot hoztam, anélkül, hogy megfelelő kárpótlásban részesültem volna.

A vizsgálati anyag s az irodalom beszerzése¹ a pályadíj összegét

¹ A nagy műveket FRIEDLÄNDER berlini könyvkereskedőnél hiteltbe vásároltam s évek folyamán részletekben fizettem ki.

még haladó áldozatot követelt tőlem s minthogy csupán szerény tanári fizetésemre voltam utalva, csak családommal együtt nélkülözve tehettem eleget elvállalt kötelezettségemnek.

Művem elkészítése annyira igénybevett, hogy minden mellékfoglalkozásról le kellett mondanom, holott édesatyám halála után testvéreim gyámolítása is az én kötelességemmé vált.

Igy történt, hogy a legmostohább anyagi helyzetemben is vissza kellett utasítanom gróf *Bethlen András*, Brassó és Szeben megyék akkori főispánjának azt az ajánlatát, hogy tanári fizetésemnél is nagyobb díjazásért vállaltam el a «Brassó» című politikai napilap szerkesztését.

Még birtokomban van a grófnak 1889 dec. 12-én Nagyszebenben kelt sajátkezű s címeres pecsétgyűrűjével lezárt levele, mely ekként szól: „Tisztelt Tanár Úr! Teljesen értem azt, hogy egy magasabbrendű tevékenység által igénybevéve a «Brassó» szerkesztőségét nem vehette át, de reményem, hogy időről időre Ön is fogja azt tollal támogatni, mert igen kíváncsok, hogy abban a legképzettebb elemek adjanak hangot. Fogadja tisztelt tanár úr üdvözetemet, híve
gr. Bethlen.»

És még a meghozott súlyos áldozatoknál is lesújtóbb volt a tudat, hogy nagy munkámat, mely akkor — 34 évvel ezelőtt — hivatta lett volna arra, hogy a magyar tudományosság messze világitó szövétnéke legyen, *nem lehetett kiadni.*

A Tudom. Akadémia anyagi helyzete nem engedte meg a mű kiadását, mely öreg SZILY KÁLMÁN szavai szerint «száz évvel korábban érkezett», azután pedig éveken át eredménytelenül házaltam vele különféle minisztériumoknál és külföldi tudományos társulatoknál (amelyeknek levelező tagja voltam), míg végül végképp reményt veszelve beraktároztam íróasztalom legalsó fiókjába s — hivatalos kötelességemből kifolyólag is — egészen más tárgykör felé fordultam.

Igy születtek meg — sok kisebb dolgozaton kívül — alábbi nagyobb műveim:

Magyarország denevéreinek monographiája, 22 tábla eredeti rajzzal (1900),

Az újguineai Engystomatidák, 9 tábla eredeti rajzzal (1901),

Prospalax priscus, 3 tábla eredeti rajzzal, (1908),

Species generis Spalax, 33 tábla eredeti rajzzal (1909),

Materialien zu einer Systematik u. Phylogenie der Muralis-ähn. Lacerten, 16 tábla eredeti rajzzal (1909),

Magyarország csíkos egerei, 3 tábla eredeti rajzzal (1913) s

Magyarország harmad- és negyedkori gyökeresfogú pockai, 8 tábla eredeti rajzzal (1914).

Az 1896-ban teljesen sajtókész magyar herpetologia, belső értékében mindinkább fogyatkozva, *teljes tíz esztendeig* hevert már kiadatlanul, amikor a múzeumi állattár akkori igazgatója (dr. HORVÁTH GÉZA) s a Nemzeti Múzeum igazgatója (báró SZALAY IMRE) fölterjesztésére¹ APPONYI ALBERT gróf, akkori kultuszminister 1906. évi dec. 15-én 98.587. sz. a. kelt rendeletével kezemhez utalta a mű kiadására az állami költségvetésbe fölvelt 50.000 korona államsegély első 10.000 koronás részletét s ezzel megindulhattak a kiadás előkészületei.

Mindenekelőtt, még pedig HERMAN OTTÓ és SZILY KÁLMÁN tanácsára, kezdetét vette a festett állatképek háttérének művészi átalakítása, azután az egyik hazai műintézetünkkel való időrabló kísérletezés, míg végre 1909 jan. 26-án a majna-frankfurti világhírű WERNER és WINTER céggel megköthettem a műmellékletek könyomatos sokszorosítására vonatkozó szerződést.

Amíg a műmellékletek reprodukciója folyt, számos zavaró körülmény késleltette a műnek immár elkerülhetlenné vált átdolgozását.

A mű teljessége érdekében végzett horvát- és dalmátországi tanulmányaim, nemkülönben a tifliszi múzeum által tudományos feldolgozásra reám bízott (két nagy ládában érkezett) kaukázusi gyűjtemények számos új felfedezéssel gazdagították ismereteimet, ame-

¹ Cs. úr bizonyos *éllel* hangsúlyozza, hogy herpetológiám kiadására „támogatóim” eszközölték ki az 50.000 korona államsegélynek az állami költségvetésbe való felvételét, ami teljesen igaz, azonban tudni kell, hogy az én „támogatóim” az alábbi fajtákból valók voltak:

1. a Tudományos Akadémia bírálata,
2. a legilletékesebb külföldi szaktudósok (LEYDIG prof., G. A. BOULENGER, BOETTGER prof., WERNER prof. stb.) lelkes ajánlatai és
3. közvetlen két hivatalfőnököm hivatalos fölterjesztése.

Cs. urat, mint a múzeumi állattár mostani igazgatóját, bizonyára érdekelni fogja, hogy elődje sajátkezűleg irt fölterjesztésében ekként ajánlotta művemet báró SZALAY IMRE figyelmébe: „Méhely Lajos herpetologiai munkája csakugyan oly nagyszabású mű, hogy megjelenése úgy tudományos tartalmánál, mint a hozzá tartozó színes táblák művészi és szakszerű tökéletességénél fogva nemcsak a magyar, hanem az általános tudományosságra nézve is igazán nagy nyereséget képezne. *Kiadásával a M. Nemzeti Múzeum az állattani világ-irodalom terén örök dicsőséget szerezne magának s e dicsőség sugarai örök időkre bearanyoznák egyszersmind Méltóságod múzeumi igazgatóságának korszakát is*”.

Ez az idézet némi magyarázatául szolgálhatna annak a Cs. úr részéről elhangzott sirámnak, hogy „már akkor is mindenhol Méhely-é volt az elsőség”. Hogy az az „elsőség” valójában miképpen festett, azt eléggé illusztrálja az a puszta tény, hogy a külföld jelesei által egyhangúan „utólérhetetlennek” minősített mű egy évtizedig heverhetett anélkül, hogy bárki is törődött volna vele.

lyek végül a fali gyíkok nagy csoportjának teljes átértékelésére vezettek.

Ezzel azonban összeütközésbe kerültem a herpetologia akkori nagymesterével, G. A. BOULENGER úrral, a londoni British Museum kitűnő tudósával, akivel emiatt csaknem hat esztendeig tartó tudományos polémiát kellett folytatnom.

Valóságos könyveket irtunk egymás meggyőzésére s mivel vitánkat az egész szakközönség figyelme kísérte, nemzeti büszkeségünk követelményévé vált, hogy a magyar buvár ne maradjon alul.

Nem is maradt, mert mai nap, mégha Cs. úr — aki e tárgykörtől is végtelen távol áll — nem is hiszi, minden számottevő herpetologus az én táboromban van. Erről nemcsak nagy irodalom tanúskodik, de a bizalmas nyilatkozatok egész sora is, amelyekből ide iktatok egyes, hirtelenében összeszedett szemelvényeket:

WERNER FERENC bécsi egyetemi tanár 1910. évi febr. 6-án kelt levelében értesít, hogy az *Archaeolacertákról* szóló, 16 tábla eredeti rajzzal illusztrált munkámat a Zoologisches Centralblattban ismertette s levelét így folytatja: «Sie werden daraus ersehen, dass ich vollständig in Ihr Lager übergegangen bin, da ich zu meinem Leiden immer mehr sehe, dass BOULENGER jetzt auf dem Holzwege sich befindet». Magából az ismertetésből elegendő ezt az egy mondatot kiemelni: „... deren Vorkämpfer der Verf. des obigen, grundlegenden und zweifellos eine neue Ära in der Systematik dieser Gruppe einleitenden Werkes ist“.

SIEBENROCK FERENC prof., a bécsi természettajzi múzeum nagyérdemű herpetologusa „Zur Lösung der Muralis-Frage“ című dolgozatomról 1907 május 12-én kelt levelében ezeket mondja: „Ich halte Ihre Arbeitsrichtung, besonders in dieser schwierigen Frage, für die einzig richtige und nur auf dieser, von Ihnen angebahnten Weise vermag sie entschieden werden“. „Die Morphologie, bezw. die Osteologie ist für die Zoologie so wichtig, dass man ohne ihr kein systematisches Problem zu lösen vermag. Sie haben ja damit schon sehr schöne Erfolge erzielt, wie beispielsweise in Ihrer glänzenden Abhandlung: „Beiträge zur Kenntnis der Engystomatiden von Neu-Guinea“.

W. WOLTERSTOFF dr., a magdeburgi múzeum herpotologusa „Zur Lösung der Muralis-Frage“ c. dolgozatomról 1907 május 14-én: „Du magst schon recht haben: auch andere betrachten BOULENGER nicht mehr in jeder Hinsicht als Autorität“.

LEYDIG F., a bonni, majd a tübingai és würzburgi egyetem világhírű professzora 1907 nov. 11-én írja: „Verbindlichsten Dank für gütige Übermittlung der Schrift über Lacerten-Phylogenie! in

sehr geschickter und *wirkungsvoller Weise Ihre Auffassung darlegend*. Die Tafel ist neben der wissenschaftlichen Bedeutung wieder ein Kunstblatt“.

SCHREIBER EGID dr. osztrák tanügyi tanácsos s a Herpetologia europaea c. alapvető mű szerzője, 1911 jún. 21-én „Materialien zu einer System. u. Phylog. d. Muralisähnl. Lacerten“ c. művemet megköszöni s levelét így folytatja : „Das muss man Ihnen lassen, lieber Freund — Sie entschuldigen, dass ich diesen Ausdruck gebrauche, aber durch unsere langjährigen Beziehungen sind Sie mir dies, obwohl persönlich unbekannt, doch immerhin geworden — das muss man Ihnen lassen, Ihr Geschäft verstehen Sie aus dem Fundamente ! Was die Auffindung feiner Unterschiede und charakteristischer Merkmale betrifft, das macht Ihnen von den jetzt lebenden Herpetologen keiner nach und in dieser Richtung stehen Sie nach meiner Meinung wirklich unerreicht da. Ihnen gegenüber fühle ich mich da nur als einen elenden Stümper ! Sie entschuldigen diese Expectoration, aber sie kommt mir wirklich vom Herzen. Indem ich nochmals bitte, mir trotz meiner wissenschaftlichen Misserfolge Ihre fernere mir so wertvolle Freundschaft nicht zu entziehen, zeichne ich mit ausgesprochener Hochachtung Ihr dankbarst ergebener *Schreiber*“.

NIKOLSKY A., a charkowi egyetem tanára fentebbi — gyönyörűnek mondott — munkámat a szentpétervári Annuaire du Musée Zool.-ban (XV, 1910) kilenc lapon át ismerteti.

LEHRS FÜLÖP dr., akkortájt a British Museum alkalmazottja, fentebbi munkámat a „Festschr. z. 60. Geburtst. R. Hertwigs“ c. műben „*ganz hervorragendes, grundlegendes Werk*“-nek nevezi.

CYRÉN OTTÓ stockholmi herpetologus 1928-ban a göteborgi Handlingar, ser. B. I. K. 1. füzetében írja : «Ich glaube nicht zu übertreiben, wenn ich behaupte, dass nichts dermassen dazu beigetragen hat, Ordnung in die Systematik der Mauereidechsen zu schaffen, wie *die Méhely'sche Aufteilung* in Archaeo- und Neolacerten».

MERTENS RÓBERT dr., a majna-frankfurti Senckenberg-múzeum jőnévű herpetologusa „Studien zur Systematik der Lacertiden (1916)“ című kritikai tanulmányában olvassuk : „Die beiden Vertreter dieser Richtung sind MÉHELY und SCHREIBER, der in seiner «Herpetologia europaea» im wesentlichen, im Kapitel über die Lacerten, den Ansichten Méhelys gefolgt ist“. (24. l.)

Már ebből a néhány idézetből is kitűnik, hogy újabb buvárlataim eredményei oly tetemesen átalakították herpetologiai ismereteink állományát, miként 1910-ben, amikor a BOULENGER úrral folytatott vitámat „Weitere Beiträge zur Kenntnis der Archaeo-

und Neolacerten“ című dolgozatommal lezártam, már gondolni sem lehetett arra, hogy nagy magyar herpetológiám eredeti szövegében kiadható lett volna.

Azonban a gyökeres és kétségkívül nagyon időrabló átdolgozás elé mindig új meg új akadályok tornyosultak, melyek részben hivatalos kötelességem, részben a hazai szakférfiak sürgetésére vállalt egyéb kötelmeim folyamányai voltak.

BIRÓ LAJOS Új-Guineából nagybecsű gyűjteményeket küldött a Nemzeti Múzeumnak, amelyek feldolgozása a magyar tudományosság becsületbeli feladatává lett.

Ennek tudatában irtam meg az Engystomatidákról szóló, 9 eredeti táblával illusztrált, szerte a világon nagy elismeréssel fogadott munkámat. A róla szóló ismertetések sorából álljanak itt a következők:

DENE B. FRY szerint (Records of the Australian Museum, IX, 1912) „az Engystomatidák csonttani vizsgálata, MÉHELY pompás műve óta könnyű feladat“.

WANDOLLECK BENNO, a drezdai múzeum őre szerint (Abh. anthrop.-ethnogr. Mus. Dresden, XIII, 1911) „Durch die vorzüglichen Untersuchungen, die MÉHELY an Neuguinea-Engystomatiden machte, ist diese Gruppe zu einer besonders interessanten geworden“.

G. A. BOULENGER a londoni Zoological Record 1902. évfolyamában — az addigi szokástól eltérően — külön fejezetben ismerteti vizsgálataim eredményeit és 1901 jún. 27-én kelt levelében ezeket írja: „Dear Professor, Accept my very best thanks for the copy of your Beiträge zur Kenntnis der Engystomatiden. It is a highly important contribution to Herpetology, for which I treatate your my sincere congratulations“.

LEYDIG prof., aki egy félszázadnál hosszabb ideig volt egyik vezére a tudományos zoológiának, 1901 jún. 26-án kelt levelében így adja tanújelét a magyar tudományosság megbecsülésének: „Mit grösstem Interesse durchgehe ich die Einzelheiten und Ihre allgemeine Auffassung der Verhältnisse, wie sie am Schlusse entwickelt wird, scheint mir sehr wohl begründet zu sein. Und die Tafeln! Das sind wieder ganz köstliche Zeichnungen und Aquarelle! Mit Bewunderung betrachte ich jede Figur und ergötze mich an dem künstlerischen Zug, der an Allem in die Augen springt. Welche Veröffentlichungen prächtigster Art mögen noch von Ihnen zu erwarten sein!“

Még sok hasonló, BOETTGER, STEINDACHNER, WERNER, TORNIER, SIEBENROCK, SCHREIBER, WOLTERSTORFF, VAN KAMPEN, HERTWIG

RICHARD, VAN LIDTH DE JEUDE, JAEKEL stb. tollából eredő nyilatkozatot iktathatnék ide, amelyek száma még a legutóbbi időig is állandóan növekszik. Így pl. WERNER F. bécsi prof. 1920 jan. 31-én írja: „Ich habe gerade in den letzten Monaten viel und mit Bewunderung an Sie gedacht, als ich Ihre schöne Monographie der Engystomatiden von Neuguinea durcharbeitete“, CORNELIUS de VILLIERS prof., a stellenboschi (Délafrika) búr egyetem jeles tanára pedig 1931. évi febr. 3-án kelt levelében nagy örömmel értesít, hogy a fokvárosi múzeum könyvtárában fölfedezte az én Engystomatida-monografiámat s kér, ajándékozzam meg e nélkülözhetetlen mű egy példányával.

Kétségtől lesznek olyanok, akik túlzottnak találják a munkáimra áradó általános és nagy elismerést, azonban, aki tudja, hogy akkor már minden erőmet egy a szaktársak nagy pressziójára vállalt új feladat, a «magyar Brehm» megalkotása kötötte le, az alighanem igazat fog adni TÓTH BÉLÁnak, a mi jeles publicistánk, aki 1901 jún. 20-án hozzám intézett levelében sok belátással írja: „A Biró Lajos békáiról szóló munka — melyet hálásan köszönök — bámulattal tölt el engemet. Nem mint tudományos mű (e mivoltáról én, félbemaradt zoologus, épp a szerzővel szemben vagyok köteles hallgatni), hanem mint *hőstett*.

Egy tudós magára vállalja a magyar Brehm megcsinálását. Azt még én is tudom, hogy micsoda óriás és 1001 okból testet-lelket ölő vállalkozás ez. Sőt mesésen szörnyű, mert a nyomda, ez az éhes sárkány, nemcsak hihetetlen tömegeket követel, hanem azt is bömböli: «Gyorsan! Még ma! Még ma reggel! A napban pedig 24 óra van, egy perccel sem több. S az a férfiú, ki ezt a rettenetes munkát végzi, mellesleg még *ráér* ilyen dolgozatokra és kilenc csodálatos finomságú és szépségű tábla megrajzolására is! Ez *hőstett*. Százszor nagyobb az Achillesek és tudom is én micsoda köztudomású herosok *hőstetteinél*.

Nagy tisztelettel, szeretettel és csodálattal tekintek a férfiúra, ki ilyet bír és akar tenni a magyar tudományért. E gondolattal vagyok hű szolgája

Tóth Béla.

Fölösleges hangsúlyoznom, hogy mindezek a lelkes és lelkesítő nyilatkozatok lényegesen hozzájárultak ugyan a magyar tudományos-ság tekintélyének öregbítéséhez, de az ezek alapjául szolgáló rengeteg munka, mely különben csak egy kis töredéke az én múzeumi tevékenységemnek, ismét elodázta a Herpetologia hungarica megjelenését.

Pedig még meg sem említettem „Species generis Spalax“ című, 33 eredeti táblával illusztrált, az Akadémia megbízásából irt nagy munkámat, mely hét esztendőnél hosszabb ideig tartott lekötve s

1909-ben az Akadémia kiadásában magyar nyelven, 1913-ban pedig Lipcsében német fordításban is megjelent.

Ezt a munkámat a szaktudósok egész serege (SATUNIN, KASNAKOFF, GERRIT S. MILLER, MATSCHIE, LORENZ, PLATE, HERTWIG R., ZELINKA, MAZUREK stb.) a legmelegebb fogadtatásban részesítette. Nyilatkozataik közlésére nincs terem, csak SATUNIN-nak, a legjelesebb orosz mammalogusnak, megható szavai (Tiflis, 1913 nov. 14) kívánczoknak ide: „In St. Petersburg sah ich Ihre wunderschöne Monographie ueber die Species generis *Spalax* und war in Verzweiflung, diese Arbeit nicht lesen zu können. In Tiflis jedoch fand ich dasselbe Werk in deutscher Sprache bei mir vor. Von ganzem Herzen danke ich Ihnen für diese Zusendung, ebenso für die Arbeit über *Sicista*. Beim Lesen dieser beiden interessanten Monographien entstand bei mir ein Plan, den auch der Direktor des Kaukasischen Museums für gut befand“.

A továbbiakban arra kér, vállaljam el az általa fölfedezett nagy ritkaság, a *Prometheomys Schaposchnikovi* tudományos feldolgozását. Kéréséhez A. KASNAKOFF, a kaukázusi múzeum igazgatója is csatlakozik, mondván: „Ich würde sehr erfreut sein, wenn gerade Sie, geehrter Herr Doctor, diese Arbeit übernehmen wollten, von dem wir schon so viele grundlegende systematische Arbeiten gesehen haben“.¹

Azonban *Spalax*-monografiám a hazában is élénk visszhangot keltett. Egyik nagy hazafiságban tetszelgő ujságunk nekirontott az Akadémiának, hogy ilyen haszontalanságokra pazarolja a nemzet vagyonát, azonban, akik felérték ésszel, hogy itt nem 21 földikutyafaj száraz leírásáról van szó, hanem ez a mű — mint később PLATE jénai professzor bírálata is elismerte — (Arch. f. Rassen- u. Gesellsch.-Biologie, 1914. 2. füz.) tulajdonképpen a származástani elméletek pozitív kritikája,² azok a legmelegebb elismerés hangján emlékeztek meg róla.

A nagytudományú id. LÓCZY LAJOS 1909 dec. 15-én megköszöni könyvemet s levelét így folytatja: „Lapozgatom szövegét, nézegetem pompás rajzait és vágyom tüzetes olvasásába merülni.

¹ A nemsokára kitört világháború minden orosz barátkozásnak véget vetett.

² A magyar tudományosságnak semmiképp sem válik szégyenére, hogy PLATE professzor, a származástan világszerte elismert kitűnő buvára, az én *Spalax*-munkámat a fontos eredeti művek („wichtige Originalwerke“) sorába s DARWIN, de VRIES, EIMER, HAACKE, HAECKEL, O. és R. HERTWIG, NÄGELI, OSBORN, ROSA, WEISMANN és más nagynevű buvárok művei közé iktatja. (Die Abstammungslehre, 2. kiad., 1925.)

Mintha hasonló látóköri állattani munka még nem lett volna magyar eredetiben előttem!

Őszinte meleg szerencsekivánságaimat küldöm neked ennek a hatalmas munkának az elkészítéséhez.

Minden igaz embernek és különösen magyar embernek köszönetét, háláját és tiszteletét vívtad ki ezzel. Meglátjuk, miként honorálják ezt gyakorlatban is az illetékesek“.

S csakhamar meg is láttuk! Az akadémiai nagyjutalom 1910-ben természettudományi munkának volt oda ítélendő s az ILOSVAY LAJOS elnöklete alatt működő bizottság első ülésén az én *Spalax*-munkámat találta erre méltónak, azonban a bizottság — minthogy Cs. szerint „már akkor is mindenhol Méhelyé volt az elsőség“ — egy újabb ülésben „megkorrigálta“ első határozatát s a nagyjutalommal egy teljesen jelentéktelen munkát tüntetett ki, nekem pedig meg kellett vigasztalódnom PÓSTA BÉLA kolozsvári egyetemi tanárnak 1909 dec. 10-én hozzám intézett eme szavaival: „A magyar tudományosságnak újabb diadalát látom könyvedben, mely önálló és közvetlen megfigyeléseken alapszik. Ha majd teljesen eltemetnek bennünket magyarokat — mert a vége úgy látom ez lesz — az ilyen könyvekért legalább a szakemberek ki-kiássák emlékünket s még tán olyan is akad köztük, aki akkor már kihalt nyelvünket megtanulja, azért, hogy munkád eredetiben használhassa“.

S mintha a kiadás folyamata már is megindult volna, mert 1928 júl. 20-án a berlini HIRSCHWALD-cég keresett meg azzal az ajánlattal, hogy *Spalax*-monografiámat német nyelven akarná megjeleníteni, 1930 jún. 19-én W. DICKINSON, a londoni Science Museum igazgatója kéri ezt a munkát (s a magyarországi denevérek monografiáját is) intézete számára, továbbá sok jeles buvár (OGNEW, HINTON, AOKI, VINOGRADOW, HATT stb.) is ugyanilyen kéréssel fordult hozzám.

Amikor *Spalax*-munkám német fordítását is befejeztem s a mű 1913-ban a lipcsei TEUBNER-cég kiadásában két kötetben megjelent, érkezett az ideje annak, hogy eleget tegyek a derék SZALAY IMRE báró sokak nevében kifejezett amaz óhajának, hogy most már a Herpetologia kerüljön sorra.

De mintha valami balvégzet lebegett volna fölötte, ez a nagy munka még mindig nem kerülhetett sorra.

A szerajevói gyilkosság fölidézte szörnyűséges kataklyisma tőlem is súlyos áldozatot követelt, mely hosszú hónapokra megbénította minden tetterőmet. 1915 őszén összeűzött lélekkel foglaltam el egyetemi tanszékemet, ahol lelkem egyensúlyát lassanként vissza-

nyerve minden igyekezetemmel új hivatásköröm feladatai felé kellett fordulnom.

Néhány esztendő telt el, amíg az asszistensi éveim óta beállott tudományos haladás eredményeivel megbarátkoztam, mely idő alatt különösen az addig nem kultivált állatcsoportok (véglények, férgek és rákok) szövettani vizsgálatában kellett otthonosságot szereznem. Vagyis nekem, az elismert buvárnak is újra és sokat kellett tanulnom, mert a speciális buvárkodás és az egész tudományt átfogó egyetemi oktatás, merőben különböző valami.

Most, egyetemi tanárságom 17-ik évében, nemcsak jogom, hanem kötelességem is őszintén megmondani, hogy nincs szerencsétlenebb megoldás, mintha valakit, aki a tudomány egyik-másik ágában sikeres munkásságot fejt ki, lelkéhez nőtt munkaköréből kiragadva egyetemi tanszékre helyeznek át, mert még ha a jó tanár minden adományával is rendelkezik, akkor is, hacsak diszes állását nem tekinti pusztá dekorumnak, évek során át kell új hivatásköre súlyos terheivel küszködni.

Nekem is éjt-napot eggyétéve, rengeteg fáradsággal kellett azt az ismeretanyagot megszereznem, amely elegendő volt arra, hogy a vezetésem alá került nagymúltú intézet „tudományos üzemét” biztosíthassam.

Igaz, hogy amikor ezen a „tűzkeresztségen” átestem, akkor egy eddig nem sejtett perspektíva bontakozott ki előttem s akkor kezdtem észrevenni, hogy az én már befejezettnek vélt herpetologiai problémáimat egy, a tudományban eddig elhanyagolt szempontból kell revízió alá vennem.

Belefogtam tehát a gyíkok szaporítószerveinek szövettani vizsgálatába s néhány évi buzgólkodás eredményeül 1919. évi okt. 20-án előterjesztettem az Akadémián „Fajkép és fajbélyeg” című, 33 festett táblával illusztrált munkámat, mely mindenképp hivatva van arra, hogy a gyíkok mai rendszertanát új alapra fektesse s emellett az én herpetologiai kutatásaimat is betetőzve s az én azóta mások által túlhajtott conceptiómat a maga eredeti tisztaságába vissza-helyezve, a tudomány egyik szilárd oszlopává avassa.

Azonban — úgy látszik — ez a munkám is „száz esztendővel korábban érkezett”, mert immár 12 év óta hever kiadatlanul.

Felkínáltam az Akadémiának, onnan azonban FRÖHLICH IZIDOR osztálytitkár 1926. évi május 27-én kelt levele útján a következő választ kaptam: „A folyó hó 17. napján tartott zárt ülésen az Osztály, legnagyobb sajnálatára, kénytelen volt kijelenteni, hogy e becses mű kiadásával járó igen nagy költséget, mely körülbelül 500 (ötszáz)

millió papirkoronát tenne, semmiképen nem fedezhetné, miért is e munka kiadását jelenleg nem veheti tervébe.“

Ilyképpen most már két nagy munkám kiadatlan s tetézi a bajt, hogy az utóbbi a herpetológiának a továbbfejlesztése lévén, e két mű junctimba került egymással, mert az utóbbinak kellene előbb megjelennie, hogy a Herpetologia szabatos nomenclaturát használhasson.

Minthogy ez egyelőre nem remélhető, ezzel a Herpetologia sorsa ismét bizonytalanná vált s ha őszinte akarok lenni, nem mondhatok mást, mint hogy ez idő szerint nem látok e bonyodalomból kivezető utat.

Az igazság kedvéért meg kell mondanom, hogy KLEBELSBERG KUNO gróf, akkori kultuszminiszter, amikor 1927. évi aug. elején tiszteletemet tettem nála hidegkúti villájában, lekötelező készséggel felajánlotta nekem az utóbbi munkám kiadására szükséges 40.000 pengőt, én azonban nem voltam abban a helyzetben, hogy ezt az ajánlatot elfogadhattam volna. Azért nem, mert akkor, mint a GÖMBÖS GYULA vezérlete alatt működő *Fajvédő párt* egyik vezető tagja, nem tartottam a politikai tisztességgel összeegyeztethetőnek, hogy — mégha tudományos célra is — pénzt fogadjak el egy olyan minisztertől, aki ellen pártom a legélesebb harcot folytatta.

A fentebbiekben teljes tárgyilagossággal tártam fel mindazt, ami a «Herpetologia hungarica» létrejöttének és fátumszerű sorsának igazságos megítéléséhez szükséges.

Az elfogulatlanul gondolkodónak be kell látnia, hogy *engem semmiféle mulasztás nem terhel* s legfeljebb az a vád érhet, hogy művem tudományos színvonalát, a mi viszonyaink hordképességének félreismerésével, túlmagasra törekedtem emelni.

Egy olyan művet akartam létrehozni, mely évszázadokig hirdesse a magyar génusz teremő erejét, a magyar elme oly sokszor kétségbevont lendületét s a magyar lélek erős akaratát és kitartását.

Ha a viszonyok mostohasága s társadalmi közszellemünk éretlensége, valamint borzalmas válságok kivédhetetlen következményei derékban törték ketté az én hazafias törekvésemet, annak ódiumát legfeljebb a szándékos gonoszság háríthatná reám.

És ha a sors könyvében úgy volna megírva, hogy az én magyar herpetológiám sohase lásson napvilágot, a nemzet ama fiai, akik őszintén fájlatják e nagy mű elvesztését, találjanak kárpótlást az én sok más s a legilletékesebb szaktudósok szerint nem kevésbé értékes alkotásomban, mellyel a magyar és nem magyar tudományosságot megajándékoztam.

III. Az államsegély elszámolása.

Miután Cs. úr az állattani szakosztály ama nevezetes ülésén tartott „tudományos előadásában” még csak a sorok közt érezte, mintha én a „Herpetologia hungarica” kiadására kapott államsegélyt nem megfelelő módon használtam volna fel, az — úgy látszik — lelkéhez nőtt *Esti Kurir*nek adott terjedelmes nyilatkozatában (1929 ápr. II. sz.) már ilyen vakmerő expektorációkra vetemedik: „Én elsőrangú közügynek tartom azt a prédálást, ha az adózó polgárok zsebéből elveszünk valamit és adósok maradunk az érte szállítandó munkával”, — majd alább: „Nem akarom a professzor úr benyújtott elszámolásait kritika tárgyává tenni, mert ezt már megtette felettes hatóságom,¹ sőt bizonyos etikai következtetéseket sem akarok levonni, azonban kénytelen vagyok leszögezni, hogy a *professzor úr által benyújtott elszámolást, illetve az 50.000 koronának elintézését a magam részéről semmiképpen sem tudom megérteni*”.

Minthogy Cs. urat lényegileg hasonló nyilatkozatáért két nappal előbb provokáltam, mire ő kijelentette, hogy engem „sérteni nem akart”, ámbár szükségét láttam volna — nagy sajnálatomra — nem volt meg a lehetősége, hogy az inzultusért sajtópert indítsak, mert a lovagiasság elve szerint *egy rókáról nem lehet két bőrt nyúzni*.

Cs. úr minderről megfeledkezve mostani köriratában újabb tápot nyújt a sanda gyanúnak s az én gavallériámat ezzel a vipera-csipéssel honorálja: „Hogy a professzor úr a «Herpetologia hungarica»-ról elmondottakért nem állított a bíróság elé, azt én is sajnálom, mert ott módomban lett volna az ügyet dokumentumok alapján teljesen tisztázni”.

Cs. úr tehát dokumentumokkal *tudna* valamit tisztázni, Cs. úr az én betérjesztett elszámolásomat (amelyet sohasem láthatott!) *nem érti* és Cs. úr *nem akar* bizonyos etikai következtetéseket levonni!

Amennyi szó, annyi kétértelműség, annyi gyáva insinuatio!

Nem kérdezem, hogy Cs. úr mit *tud*, mit *ért* és mit *akar*, azonban megállapítom, hogy aki férfi és igaz ember, az nem kertel s nem

¹ A Cs. úr „felettes hatósága”, vagyis HÓMAN BÁLINT nemz. múzeumi főigazgató, a majna-frankfurti WERNER & WINTER cégnek egy hozzá intézett kérdése kapcsán 1924. évi márc. 6-án 166. sz. a. hozzám intézett hivatalos átiratában ezeket mondja: „Mivel az anteaktákból megállapítottam, hogy a szóbanforgó kiadvány nem a Magyar Nemzeti Múzeum, hanem *Méltóságod egyéni írói vállalkozásaként indult meg*, értesítettem a céget, hogy ez ügyben közvetlen Méltóságodhoz forduljon”.

Az én akkori felettes hatóságaim „kritikája” alább következik.

alakoskodik, hanem ha a közvádoló tisztos tógájában, vagy akár a fogadatlan prókátor kevésbé diszes szerepében kiáll a fórumra, az mer világosan és félremagyarázhatatlan nyíltsággal beszélni. Igaz, hogy akit az a hypocrita elv vezérel, hogy „a kihúzott kard hegye legyen letompítva és virágokkal díszítve“ (Állattani Közlem., 1929, 139. l.), az nem éri fel ésszel, hogy a férfias és igazságos küzdelem nem bohócjáték.

Miután rámutattam arra, hogy az ellenem irányuló egész manővernek csakis az elvakult gyűlölet és bosszúvágy lehetett a sugalmazója, áttérhetek — ami a legfontosabb — bizonyítékaimra.

Először is be fogom mutatni *indiciális bizonyítékaimat*, vagyis azokat, amelyek a dolgok logikájánál fogva szolgálják az igazságot.

Kérem, hogy ha én az 1906-, 1907-, 1909-, 1910- és 1911-ben kézhhezvett, összesen 50.000 korona államsegélyről valóban nem számoltam volna el, erkölcsileg lehetséges lett volna-e, hogy ZICHY JÁNOS gróf, akkori kultuszminiszter, 1912-ben *számfeletti osztályigazgatói állást szervezett volna számomra*, ezzel a megokolással: „Az osztályigazgatói állást dr. Méhely Lajos múzeumi igazgatóőr, a kiváló zoologus részére szervezem, mint aki az ő nagyjelentőségű tudományos kutatásaival, nagy irodalmi munkásságával és külföldi hírnevével erre az előléptetésre méltán rászolgált“. (Indokolás a M. Kir. Vallás- és közokt. Minisztérium 1912. évi költségvetéséhez, VI. füzet, Budapest, 1911, 138. l.)

Vajjon, kérdezem tovább, ha köztem és a kultuszminisztérium között elszámolási differenciák lettek volna, lehetséges lett volna-e, hogy amikor 1915 őszén az egyetemre mentem át, báró SZALAY IMRE, a Nemzeti Múzeum akkori igazgatója, ez a talpig magyar úr, 1915. évi okt. 4-én 943. sz. a. hozzám intézett átiratával engem „a Magyar Nemzeti Múzeumnál viselt *osztályigazgatói állásom alól új hivatásomhoz fűzött szerencsekívánatai kíséretében felmentve*“ ekként vegyen tőlem búcsút: „Egyben nem mulaszthatom el, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumnál szakadatlan tudományos munkásságban eltöltött 20 évi szolgálatára hálával vissza ne tekintsek. Nagyságod a magyar tudománynak elismerést és hírt szerzett itthon és a külföldön és *emelte a Nemzeti Múzeum tekintélyét*. Midőn tehát a Magyar Nemzeti Múzeum nevében hálával és köszönettel eltelve mondok búcsút Nagyságodnak, arra kérem, hogy intézetünkkel a szellemi összeköttetést továbbra is fenntartani méltóztassék“.

Azt is jogosan kérdezhetem, hogy ha — mint Cs. úr a veleérző ujságoknak adott nyilatkozatában mondja — a „felettes hatóság“ az én elszámolásomat „kritika tárgyává“ tette volna, lehetséges lett

volna-e, hogy ugyanaz a kultuszminiszteri államtitkár, aki a Herpetologia ügyét minden legapróbb részletében ismerte s az ez ügyben hozzám intézett miniszteri rendeletek legtöbbjét szignálta, egyetemi tanári kineveztetésemkor ezt a levelet intézze hozzám:

«Budapest, 1915 szept. 26. Igen tisztelt tanár úr! Engedje meg, hogy egyetemi tanárrá történt kineveztetése alkalmából a legmelegebben üdvözlhessem.

Személyileg is, de különösen *a közérdek szempontjából nagyon örülök* annak, hogy tudományosságunk egy kiváló dísz került az egyetemi katedrára és e nagy tudósna alkalma nyílik ismét tanítani és ott tanítani, ahol országos érdekeket szolgálhat, széles körben, sok tanuló között.

Meleg kézszorítással igaz híve

Molnár Victor "

Teljesen *hasonló szellemű* levélben gratulált nekem BALOGH JENŐ igazságügyminiszter (1915. szept. 24.), aki megelőzőleg szintén kultuszminiszteri államtitkár volt s a Herpetologia ügyét éppen úgy ismerte, mint MAJOVSZKY PÁL miniszteri tanácsos, aki a minisztériumban a múzeumi ügyek közvetlen főnöke volt s a fentjelzett alkalomból 1915. szept. 23-án ezzel a távirattal örvendeztetett meg: „Gratuláljak, *vagy a Múzeum veszteségét sirassam?* Azonban mindenképpen szeret és tisztel MAJOVSZKY PÁL“.

Ezek az üdvözlések kétségkívül fényes és minden rideg számvetésnél nyomatékosabb „dokumentumok“, de csak annak a szemében, aki fel tud odáig emelkedni, ahol megtalálja a bennük rejlő erkölcsi nagy értékek meglátásához szükséges lelki perspektívát.

De talán még a fentebbieknél is nagyobb jelentőségű az a kevésbé ismeretes tény, hogy 1914 tavaszán már el volt határozva egy új *Természetrajzi Múzeum* felállítása¹ s ennek *igazgatójául én voltam kiszemelve*.

MAJOVSZKY PÁL miniszteri tanácsossal — a miniszter megbízásából — már bejártuk a kincstári telkeket, mert nekem kellett volna kijelölnöm a helyet, ahová az új múzeum a Nemzeti Színházzal egyidejűleg felépítendő lett volna.

A csakhamar kitört háború megghiúsította a szép tervet, azonban mindenki be fogja látni, hogy ha a „felettes hatóság“ valami kifogásolni valót talált volna az én elszámolásaimban, nem szemelhetett volna ki engem az új múzeum igazgatójának!

¹ Erre a célra már 6 millió korona s egymillió téglá volt költségvetésileg biztosítva.

Ezek után áttérhetek az én *tárgyi bizonyítékaimra*.

Az első tízezerkoronás részletet APPONYI ALBERT gróf, akkori kultuszminiszter, 1906. évi dec. hó 15-én 98.587 sz. a. kelt rendeletével expressis verbis az én „szerzői tiszteletdíjam¹ első részletének fedezésére“ utalványozta ki.

A második tízezerkoronás részletet 1907. évi ápr. 17-én 32.006 sz. a. kelt rendeletével utalványozta a minisztérium, mely összegből szerzői tiszteletdíjam második és utolsó részlete fejében 5120 korona illetett meg engem. A maradékösszeg tekintetében a minisztérium — az én kérdésemre — 1909. évi márc. 18-án 17.060. sz. a. kelt rendeletével úgy intézkedett, hogy az „nem szállítandó be az állampénztárba, hanem a munka teljes befejeztéig, illetve a végleszámlálásig, a felvevőnél maradhat“.

A harmadik tízezerkoronás részletet, melyet a minisztérium 1909. évi márc. 18-án 17.060. sz. a. kelt rendeletével utalt ki, 1909. évi ápr. 15-én teljes összegében elküldtem a majna-frankfurti WERNER és WINTER-féle műintézetnek.

A negyedik tízezerkoronás részletet a minisztérium 1910. évi március 14-én 18.961. sz. a. kelt rendeletével utalta kezemhez s ez összeget 1911. évi márc. 24-én *előlegül* küldtem el a fentnevezett cégnek, mely hálásan fogadta a csak évek múlva esedékes összeget.

Az ötödik tízezerkoronás részletet a minisztérium 1911. évi márc. 30-án 39.369. számú rendeletével utalta ki. Ebből az összegből a herpetológiámmal kapcsolatos kiadások címén elszámoltam 6751 koronáról, ellenben elszámolatlanul maradt kezemnél 3249 korona, illetőleg a második részlet maradványával együtt *összesen 8129 korona² — papíroson*.

Azonban ez az összeg csupán *névleges*, mert a magyar pénz az 1918. és 1919. évi lázadások következtében teljesen elértéktelen

¹ Szerzői tiszteletdíjam megállapításának alapjául nem a hasonló szabású, HERMAN OTTÓ által intézett, CHERNEL-féle „Magyarország madarai“ című mű, hanem a sokkal szerényebben díjazott gr. ZICHY JENŐ „Harmadik ázsiai útja“ című múzeumi kiadvány szolgált. A benyújtott költségvetésről dr. HORVÁTH GÉZA, a múzeumi állattár akkori igazgatója, hivatalos felterjesztésében így nyilatkozott: „... amennyiben ismerem az egész munka genezisét és ismerem azokat a szellemi és anyagi áldozatokat, melyekkel a szerző munkáját megteremtette, tiszta lelkiismerettel biztosíthatom Méltóságodat (t. i. SZALAY IMRE bárót, a Nemzeti Múzeum akkori igazgatóját), hogy sem a szöveg, sem a táblák előírányozott tiszteletdíjai a méltányosság határát meg nem haladják“.

² Ebből az összegből még levonandó 2,466.779 korona, mely összeget 1924 jún. 7-én a frankfurti műintézet által megküldött táblák szállítási díjával fizettem ki, de számadásomból kifelejtettem.

nedett, úgyhogy az 1919 után teljesített fizetéseket már a sajátomból fedeztem.

„A helyzet tehát — mint az 1929. évi dec. 12-én gróf KLEBELSBERG KUNO, akkori kultuszminiszterhez intézett jelentésben előadtam — az, hogy a nálam maradt összegről munkám megjelenéséig *elszámolni nem tartozom, de még ha tartoznám is, akkor sem volna miről.*“

„Mindazonáltal, számolva az emberi alávalósággal, hogy minden gonosz rágalomnak elejét vegyem, kijelentem, hogy ha Nagyméltóságod minisztériuma most beterjesztett számadásom¹ bármelyik tételét kifogásolná, kész vagyok — a bekövetkezett vis majorra való

¹ Megjegyzendő, hogy amikor engem gróf KLEBELSBERG KUNO kultuszminiszter, Cs. úr okvetetlenkedéseiről értesülve s egy bizonyos képviselőházi interpellációtól tartva, 1929. évi május 16-án 410—II. számú leiratával az egyetemi tanács útján felhívott, hogy a „Herpetologia Hungarica“ kiadására kezemhez kiutalt 50.000 korona államsegély felhasználására vonatkozó okmányaimat terjesszem fel, akkor az első négy részlet elszámolása *lényegileg* már 1911. évi márc. 22-én kelt s a Nemzeti Múzeum igazgatósága által 283—911. sz. a. felterjesztett jelentésben megtörtént s a minisztériumnak, mint a MOLNÁR VIKTOR államtitkár által szignált s alább reprodukált rendelete igazolja, csupán a következő alaki *megjegyzései* voltak:

„Magyar kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minister.

39369—1911. szám.

Méltóságos Szalay Imre min. tan. úrnak, a M. Nemzeti Múzeum igazgatójának, f. hó 22-én 283. sz. a. kelt fölterjesztésére, tudomása és további megfelelő eljárás végett a következő megjegyzésekkel adom ki.

A Méhely-féle Herpetologia Hungarica kiadására ezideig 40.000 K utalványoztatott. Ezen 40.000 K elszámolására Méhely saját 15.120 K tiszteletdíjáról szabályszerű nyugtákat, továbbá a Magyar Leszámlító Bank egy 10.000 K-ról szóló jegyzékét küldte be s megjegyezte, hogy a Werner és Winter cég másik 10.000 K járandóságáról szóló elismervény a Nemzeti Múzeum irattárában őriztetik.

Természetesen ez alapon számvevőségem az utalványozott 40.000 K-t nem tekintheti elszámoltnak s azt előleg nyilvántartásából nem törölheti.

Felszólítandó Méhely, hogy mindenek előtt a Werner és Winter cég 20.000 K járandóságáról szabályszerű nyugtákat szerezzen be és azokat számvevőségemnek mutassa be. Továbbá tegyen jelentést arra nézve, hogy a nyomdai költségekre fentartott 4800 K-t mikor óhajtja felhasználni, mert az utalványozott összegek csakis ezen 4800 K végleges elszámolása után lesznek törölhetők. Budapest, 1911 március hó 30. A miniszter helyett MOLNÁR államtitkár“.

Ugyanezzel a rendelettel utasította az államtitkár a IX. ker. állampénztárt, hogy az 1910. évi állami költségvetésben engedélyezett államsegély V. és utolsó részlete fejében az én bélyegtelen nyugtámra tizezer koronát fizessen ki. Vajjon, ha az elszámolás körül a legcsekélyebb hiba lett volna, megtette volna-e?

minden tekintet nélkül — minden megjelölt összeget haladéktalanul visszatéríteni.

Egy pillanatig sem lehet kétséges, hogy ez az ügy az én *legsajátabb ügyem*, amelybe legfeljebb a minisztériumnak lehetne beleszólása, mégis meg kellett érnem, hogy Cs. úr az ő egykori „szellemi vezérét“ a leggaládabb gyanúsításokkal illesse.

Ámbár az, amit Cs. úr mond, már egyáltalán nem fontos, mégis fel kell őt szólítanom, hogy ha nem akar az orozva maró kutya szerepében tetszelegni, akkor mindazokat a „dokumentumokat“, amelyek alapján a «Herpetologia hungarica» ügyét teljesen tisztázhatta volna, valamint azokat az „etikai következtetéseket“ is, melyeket az ügyből kifolyólag „nem akart levonni“, mégha az én számadásomat bármennyire is „nem tudja megérteni“, sürgősen hozza nyilvánosságra!

IV. A Természettudományi Társulat arany- és jobbfajta papirkoronái.

Amikor herpetológiám műmellékleteinek híre ment, múzeumi kis szobámban felkeresett ILOSVAY LAJOS, a Természettudományi Társulat elnöke és GORKA SÁNDOR, ugyane társulat főtitkára s arra kértek, engedjem meg, hogy herpetologiai festményeimet a Társulat kiadványai számára sokszorosítsassák, én pedig irjak a táblákhoz mintegy 10—15 nyomtatott ivre terjedő népszerű szöveget.

Az ajánlatot elfogadtam, képeim sokszorosítását bizonyos csekély összegért, ha jól emlékszem, egy- vagy kétezer koronáért megengedtem s a Társulattal szerződést kötöttem, melynek értelmében *lehetőleg* 1914. évi december végéig kellett volna az írásos szöveget beszolgáltatnom.

Erre a Társulat elnöksége érintkezésbe lépett a majna-frankfurti Werner és Winter-céggel s elkészíttette az én festményeim utánnyomását, melynek egy-egy táblája tizedrész annyiba sem került, mint az én litographiám.

1914 aug. 1-én kitört a háború, összes borzalmaival, amikor az ország szellemi élete a fagypontra alá süllyedt s az én körülményeim sem kedveztek az elvállalt kötelezettségnek.

A háború után elkészültek a műmellékletek, amelyek az én címekre érkeztek, én azonban 1924. évi jún. 7-én mind a tizenegy ládát, összesen 1924 kg súlyban, a Természettudományi Társulat titkári hivatalába szállíttattam.

Szállítási díj fejében a GROSS ALBERT-cégnek 12,333.896 koronát

fizettem ki, mely összeget azután a reám eső 2,466.779 korona leszámításával¹ GORKA SÁNDOR főtitkártól visszakaptam.

Mindebből világos, hogy a Természettudományi Társulat a maga „sok ezer arany- és a jobbik fajtájú papirkoronájáért” mintegy 70.000 műlap birtokába jutott, amelyek belső értéke százszorosan felülmúlja a „befektetett tőkét”.

Minthogy a laikus közönségnek fogalma sem lehet e táblák értékéről, amelyek t. i. nem *képek*, hanem *tudományos illusztrációk*, ide iktatok néhány illetékes szakvéleményt.

O. BOETTGER frankfurti professzor 1894 febr. 16-án: „Es war mir ein wahrer Genuss, die Aeskulapnatter, deren Bild Sie Ihrer letzten Sendung, für die ich bestens danke, beigelegt haben und das ich Ihnen beifolgend wieder zurückschicke, in ihrer natürlichen Stellung und in ihrer tadellos feinen Ausführung zu bewundern. Ich gestehe gern, dass Sie darin alle lebenden Maler-Naturkenner, wie P. Smit in London und E. Konopicky in Wien — in Deutschland fehlt es an gleichwertigen Künstlern — wenigstens in dem Zweige der Herpetologie — übertreffen.“

G. A. BOULENGER, a British Museum világhírű herpetologusa, 1894 márc. 6-án: „The specimen plate which you send me for inspection, representing *Coluber longissimus* in lifelike attitude, is simply *exquisite*“.

F. LEYDIG würzburgi egyetemi tanár (aki maga is művész és kitűnő herpetologus), 1896 febr. 4-én: „Die Aquarelle sind von bewundernswerther Schönheit, Gemälde von Künstlerhand unter scharfer Controle des Naturforschers“. „Es ist mir unheimlich solche *Unica* im Hause zu wissen, da Allerlei passieren kann!“

FR. WERNER, bécsi egyet. tanár 1896 márc. 3-án: „Wenn alle Arten der ungarländischen Fauna so von Ihnen abgebildet werden, so kann Ihre Nation wohl auf Ihr Werk stolz sein!“

Igaz, hogy a Természettudományi Társulat eddig még „nem tudta kamatoztatni a befektetett tőkét”, azonban, vajjon a magyar nemzet megkapta-e annak az ellenértékét, amit vérben és aranyban áldozott egy jobb jövő reményéért?

Majd ha egy mágusi erő elfeledteti a múlt borzalmait, visszaadja a mi elsíratott drága halottainkat s a megszállt területeken baromi módon agyonkínzott véreinket,² helyreállítja elrabolt határainkat

¹ A Term. Társ. ugyanis minden táblámat 2500 példányban sokszorosította, én pedig mindegyikből 500 példányt készíttettem, amelyek ezideig az én eredeti festményeimmel együtt szintén a Term. Társulatnál vannak letéve.

² Lásd WILLER JÓZSEF erdélyi képviselő legutóbbi interpellációját a

s visszahozza a mi veszendőbe ment hitünket és bizodalmunkat, ideáljainkat és erényeinket, akkor rögtön meglesz minden, amit Cs. úr rajtam, minden elfogadható ok nélkül, keres.

De egyelőre még más, gyíkok-kígyóknál fontosabb, sőt halálosan komoly feladataink voltak és vannak. Egyelőre akadnia kellett valakinek, aki ezt a faji öntudatát vesztett nemzetet legszentebb kötelességeire rávezesse, nehogy a nemzetközi csőcselék vörös áradata végleg elborítsa.

Erre a nagy munkára nem volt akárki alkalmas, mert ahhoz szaktudás, mérhetetlen odaadás, határozott vágású világnézet s megfelelő testi és lelki dispositio kellett.

S én a háború tanulságainak hatása alatt, gyöngeségem teljes tudatában is vállalkoztam erre a szörnyűséges nagy feladatra, még pedig minden érdek nélkül, fajszeretetből és hazafias becsületből. Nem tettem úgy, mint Zarathustrának azok a „tudósai”, akik „hűvösen ülnek a hűvös árnyékon, mindenben csak szemlélők akarnak lenni s óvakodnak oda ülni, ahol a nap forrón süt a lépcsőkre”.

Mai nap, másfél évtized távlatából, már megítélhetők itthon és a külföldön is ismeretes küzdelmem eredményei, ezek taglalása azonban nem idevaló.¹

Ehelyett azonban rá kell mutatnom arra, hogy amikor Cs. úr a Természettudományi Társulat állítólagos sérelmeit feszegetni kezdte, kérdést intéztem a Társulat elnökségéhez, vajjon kinek a megbízásából történt mindez?

Erre vonatkozólag az alábbi, minden ujságnak megküldött *nyilatkozat* jutott kezemhez:

„Kir. Magy. Természettudományi Társulat Budapest.

194—1929.

Méltóságos Dr. Méhely Lajos egyetemi ny. r. tanár úrnak, Budapest.

A Kir. Magy. Természettudományi Társulat Választmányának 1929 május hó 12-én tartott ülésén hozott határozat értelmében szerencsénk van Méltóságodnak az ide mellékelt nyilatkozatot tisz-

minden ok nélkül meggyilkolt SZAKÁLI ISTVÁN ügyében, akit az ügyész rendeletére s a vizsgálóbíró közreműködésével a legborzalmasabb módon kínoztak halálra az oláh csendőrök. (Gyergyó, 1931, 43. sz.)

¹ Akit életem ilyen irányú tevékenysége érdekel, az olvassa el dr. GÁSPÁR JÁNOS „Méhely Lajos és a tudományos fajvédelem Magyarországon” című, 1931-ben megjelent művét.

telettel megküldeni. Egyszersmind közöljük Méltóságoddal, hogy ugyanezt a nyilatkozatot teljes terjedelemben való közlés végett egyidejűleg a Magyarság, Nemzeti Ujság, Uj Nemzedék, Budapesti Hirlap, Pesti Hirlap, Pesti Napló, Magyar Hirlap, Az Est, Esti Kurir c. napilapoknak is megküldöttük.“

„Nyilatkozat.

Az összes lapok közölték azt a hírt, hogy a Természettudományi Társulat Állattani Szakosztályának április 5-iki ülésén CSIKI ERNŐ a M. Nemzeti Múzeum állattárának igazgatója Dr. Méhely Lajos egyetemi tanárt azzal vádolta meg, hogy a Természettudományi Társulat sok ezer arany- és sok millió papirkoronát folyósított egy Méhely professzor által megírandó magyar herpetológia céljaira, anélkül, hogy a szóban forgó könyv megjelent, vagy megjelenésére kilátás nyílt volna.

A Kir. Magy. Természettudományi Társulat Elnöksége és Választmánya indítatva érzi magát, hogy az igazságnak megfelelően kijelentse :

1. Dr. MÉHELY LAJOS egyetemi tanár a Természettudományi Társulat elnökségének felkérésére, szerződésben megállapított összegért megengedte, hogy egy hírneves frankfurti cégnél sokszorosítás alatt álló művészi rajzai a Természettudományi Társulat céljaira utánnomassanak s ez, amennyire a körülmények engedték, meg is történt.

2. Ugyanakkor Dr. Méhely Lajos egyetemi tanár vállalkozott arra, hogy a szóbanforgó műlapokhoz, lehetőleg 1914 december 31-éig, 10—15 ívnyi népszerűsítő szöveget fog írni, azonban ebbeli tervünknek a közbejött háború és, mint annak idején előszóval közölte, a háború következményei miatt nem tehetett eddig eleget.

3. Ebből kifolyólag a Kir. Magy. Természettudományi Társulat Elnökségének és Választmányának tudomása van arról, hogy Dr. Méhely Lajos tanárt az előbb említett okok hátráltatták kötelességének teljesítésében. Éppen ezért *nem ért egyet azzal, hogy Csiki Ernő a Társulat ügyét támadás eszközüül használta, mert erre őt a Választmány nem hatalmazta fel, minél fogva eljárásával magát nem azonosítja, megtörténtét pedig őszintén sajnálja.*

Kelt Budapesten, 1929 május 12-én.

dr. Ilosvay Lajos,
a Kir. Magy. Természettudományi
Társulat elnöke.“

Erre — azt hiszem — kár volna több szót vesztegetni.

V. Dr. Madarász Gyula levele.

A Tudom. Akadémia tagjaihoz intézett körlevelemben bemutattam néhai dr. MADARÁSZ GYULA nemz. múzeumi igazgatóőrnek 1929 dec. 19-én hozzám intézett, két tábornok előtt sajátkezűleg írt levelét, melyben értésemre adja, hogy 1915-ben CSIKI urat a Nemzeti Múzeum állattárában (a tisztviselők és szolgák jelenlétében) súlyos szóbeli sértéssel illette, amint mondja „árulkodásai miatt leszidta és csirkefogó, piszkos fráternek nevezte“, mire ő, folytatja a levél írója, „nemcsak előttem, hanem később mások előtt is kijelentette, hogy a háború után ezen szóbeli sértésért elégtételt fog kérni. A háború rég elmúlt, de elégtételt mindeddig tőlem nem kért.“

Ez a levél lényegesen hozzájárult ahhoz az elhatározásomhoz, hogy akadémiai tagságomról lemondjak, mert nem akartam többé egy ilyen mentalitású egyénnek társa maradni.

Cs. úr most azzal próbálja ez ügy ódiumát elűtni, hogy annak „összes aktái a Magyar Nemzeti Múzeum birtokában vannak s ezek alapján bizonyítható, hogy a Madarász-féle ügy fegyelmi úton tisztázott és dr. Madarász Gyula hivatalból való nyugdíjaztatásával végződött“, neki tehát „nem volt és nem is lehetett többé oka arra, hogy ezt a szabályszerűen befejezett ügyet későbbben felújítsa és lovagias térre terelje“. „Különben is — mondja Cs. úr —, mint akkori főnökhelyettesnek, egy kormányrendeletet kellett végrehajtanom, a hivatali köteleességteljesítés pedig nem lehet lovagias elintézés tárgya.“

Minderre vonatkozólag kénytelen vagyok kijelenteni, hogy ezek az elvek végtelenül tévesek s még inkább diszkvalifikálók, mert ilyen ügyeket a magyar úri társadalomban még a mai proletár időkben sem lehet „fegyelmi úton tisztázni“.

Mert inzultus mindenkit s esetleg minden ok nélkül is érhet, azonban ez a körülmény önmagában véve még senkit sem diszkvalifikálhat, de föltétlenül diszkvalifikáló az, ha valaki, akár mint magánember, akár mint hivatalos funkcionárius *zsebre*vág egy *súlyos sértést, anélkül, hogy ezért magának megfelelő elégtételt szerzett volna.*

Ez egy olyan sziklaszilárd axioma, hogy azt a Nemzeti Múzeum egész irattára sem tudhatja soha megdönteni. Ezen még a legfurfangosabb okoskodás sem segíthet s nekem a most kapott magyarázat után sincs módomban körlevelemben lefektetett ítéletemet megváltoztatni.

VI. Dr. Kertész Kálmán levele.

Múlt évi október 12-én kelt körlevelemben hivatkoztam arra a levélre, melyet dr. KERTÉSZ KÁLMÁN, a Nemzeti Múzeum állattárának akkori igazgatója, 1922. évi december 7-én, halálos ágyán intézett hozzám s amelyben arra kért, „akadályozzam meg minden erőmmel és befolyásommal, hogy CSIKI az állattár igazgatójává kineveztessek, mert ezzel a magyar tudományosságnak tartozom“.

Nem tartozik ugyan a dolog érdemére, de utólag sajnálattal kell bevallanom, hogy KERTÉSZ KÁLMÁN barátomnak kérését nem vettem elég komolyan, mert még álmomban sem mertem volna elhinni, hogy egy minden tudományos képesítés nélkül való félbemaradt állatorvostanhallgató — qualificationalis törvényünk s a múzeumi statutumok arcucsapásával — a Nemzeti Múzeum egyik osztályának igazgatójává neveztessek ki.

De minthogy ebben a százszor szerencsétlen országban minden lehetséges, minden magyar *zoologus* megbotránkozására, ez is megtörtént.

Most Cs. úr KERTÉSZ KÁLMÁN levelének nagyon eredeti, de *teljesen valótlan* magyarázatául azt adja elő, hogy amikor a kommunisták 1919-ben dr. HORVÁTH GÉZÁT állásától elmozdították, helyette „osztályvezető elvtárssá“ dr. KERTÉSZ KÁLMÁNT neveztek ki, „mint-hogy pedig az a rendszer, amely dr. KERTÉSZ KÁLMÁNT vezető állásba emelte, amelyet ő el is fogadott és betöltött, ellenkezett mind erkölcsi, mind politikai felfogással — mondja Cs. úr — súlyos surlódások keletkeztek dr. KERTÉSZ KÁLMÁN és közötttem, főként azért, mert a meggyőződésemmel ellenkező rendelkezések végrehajtását megtagadtam, a kommunizmus után pedig — néhány társammal együtt — elleneztük, hogy a történetek után dr. KERTÉSZ KÁLMÁN az Állattár igazgatói székét újra elfoglalja“.

Erre a halottgyalázó mosakodásra röviden és határozottan annyit mondhatok, hogy Cs. úrnak a legcsekélyebb oka sem volt KERTÉSZ KÁLMÁNNak „osztályvezető elvtárssá“ való kineveztetését nehézményezni, mert KERTÉSZ ezt a kinevezést nem kereste, sőt el sem akarta fogadni s erre csakis FEJÉRPATAKI LÁSZLÓ és HORVÁTH GÉZA, vagyis a Nemzeti Múzeum és a múzeumi állattár elmozdított igazgatóinak *kérésére volt végre rábírható!*

Ezt, amikor az Akadémia III. osztályának tagjai fölött szemlélt tartottunk, így vallotta dr. HORVÁTH GÉZA, az igazoló ötös bizottság-

nak azon az ülésén, melyet intézeti szobámban tartottunk.¹ HORVÁTH GÉZA előterjesztését az ötös bizottság egyhangúlag magáévá tette, úgyhogy KERTÉSZ ügye már sem a CONCHA GYÖZÖ elnöklete alatt összeült 15-ös bizottságban, sem a véglegesen ítélező akadémiai összes ülésen *nem fordult elő*. Az ide vonatkozó iratok az Akadémia főtitkári hivatalában vannak s bizonyára betekinthesők.

KERTÉSZ KÁLMÁN viselkedése tehát teljesen korrekt volt és Cs. úrnak legcsekélyebb oka sem volt arra, hogy KERTÉSZ eljárását akár erkölcsi, akár politikai tekintetben kifogásolja. Még pedig annál kevésbé, mert hiszen a Károlyi-féle lázadás első heteiben éppen CSIKI úr volt annyira „begyulladva“, hogy LEIDENFROST GYULÁVAL, a későbbi kommunista diktátorral, a természettudományi múzeumok és társulatok direktóriumának elnökével, egész nap kocsizott, avégből, hogy a Természettudományi Múzeum céljaira főúri palotát rekviráljon.

Ezt én dr. HORVÁTH GÉZÁTÓL és dr. KERTÉSZ KÁLMÁNTÓL, az előbbinek múzeumi szobájában hallottam, amikor november elején felnéztem a Múzeumba,² később pedig KERTÉSZ KÁLMÁNTÓL arról is értesültem, hogy CSIKI úr leánya diplomáját ezzel terítette ki a nagyhatalmú direktóriumi elnök-elvtárs elé: „Hát ha mi szolgálunk benneteket, akkor legalább állást adjatok gyermekeinknek“ — s CSIKI úr leánya a főelvtárs útján valóban meg is kapta a kért állást.

Egy jó magyar közmondás azt tartja, hogy „ne keresse másnak a szemében a szálkát, aki a magáéban a gerendát sem látja meg“ s ezt jó lesz Cs. úrnak is megszívlelnie, különösen, ha a maga védelmében egy olyan halottunk emlékét gyalázza meg, akinek korai elhúnyta nemcsak a magyar zoológiának, hanem minden hazafias érzésű magyar embernek is fájdalmas veszteségét jelenti.

VII. Tudományos reputációm megcsúfolása.

Amikor én Cs. úrnak a szárazföldi Isopodákról szóló kompilációját az Akadémia 1930. évi febr. 17-iki ülésén teljes tárgyilagossággal megbíráltam, Cs. úr nyomban ott a következőkkel válaszolt bírálatomra:

„Méhely prof. úr kritikája után igenis kijelentem, hogy kül-

¹ Az Akadémia III. osztálya által kiküldött igazoló bizottság a következőkből állott: elnök: HORVÁTH GÉZA, előadó: MÉHELY LAJOS, tagok: ILOSVAY LAJOS, BUGARSZKY ISTVÁN, TUZSON JÁNOS, póttagok: SZILY KÁLMÁN, SCHAFARZIK FERENC és ISTVÁNYFI GYULA.

² Minthogy dr. KERTÉSZ KÁLMÁN már nem tehet vallomást ennek igazsága, arra az esetre, ha dr. HORVÁTH GÉZA nem tudna e beszélgetésre visszaemlékezni, esküvel bizonyíthatnám az elmondottak valóságát.

földön a professzor úr munkáit és megállapításait nem veszik komolyan. Magyar zoologusról olyan formában még nem is írtak külföldön, mint Méhely professzorról s nemcsak pontról-pontra megcáfolják megállapításait, de őt magát állandóan kifigurázzák“.

Cs. úrnak eme szavait szinte megdermedve hallgattam s hallgatták velem együtt mindazok, akik e nyilatkozatnak *az ellenkezőjéről* hosszú tapasztalataik alapján vannak meggyőződve.

Az volt az érzésünk, hogy Cs. úr önkivületi állapotban cselekszik, mert senki sem tudta elhinni, hogy valaki, aki a Nemzeti Múzeumban két évtizeden át szemtanúja volt annak a nagy tiszteletnek, mellyel a külföldi szakkörök minden munkámat fogadták, ennyire balga, vagy ennyire gonosz lehessen.

Most Cs. úr ott tett nyilatkozatát *egyszerűen letagadja* s azt állítja, hogy „lekicsinylésről“ és „kifigurázásról“ egyáltalában nem beszélt, hogy a napilapok tudósításaival nem törődött, de azért a kritikájában foglaltakért — amikor t. i. már semmi sem maradt belőle — teljes felelősséget vállal!“

Én minderre azt felelem, hogy Cs. úr szórul-szóra úgy nyilatkozott, ahogy én körlevelemben a Budapesti Hírlap 1930 febr. 18-iki tudósítása alapján reprodukáltam s aki mást mond, az — mivel a pesti művelt társalgó szerint nem ildomos valakit hazugnak bélyegezni — *százszázalékos valótlanságot mond*.

Hogy Cs. úr valóban az általam reprodukáltakat mondta, azt én kétségszű bizonyítékokkal tudom igazolni, amelyek majd a beigért sajtóperben eskü alatt fognak felvonulni. Addig is megemlíthetem, hogy a legfelsőbb bíróság tagjainak, tábornokoknak, főiskolai tanároknak, magas állású tisztviselőknak s előkelő hölgyeknek írásbeli nyilatkozatai vannak birtokomban, amelyek arról tanúskodnak, hogy az Akadémia amaz ülésén „mélységes megbotrányozással“ hallották Cs. úr általam reprodukált szavait.

Ezenkívül a napilapok akkori tudósításai is *egyértelműen* igazolják, hogy Cs. úr valóban úgy nyilatkozott. A veleérző zsidó ujságok természetesen az engem ért megcsúfoltatás felett érzett örömeikben, a magyar ujságok pedig tárgyilagosságra való törekvésükben hiven emlékeztek meg a nem mindennapi eseményről.

Egyébként nagyon súlyos indiciális bizonyítékaim is vannak errenézve, mert ha Cs. úr most letagadott nyilatkozatát valóban nem tette volna meg, milyen jogon írhattam volna meg én erre adott válaszomban¹ a következőket:

¹ És mondá Zarathustra, Magyarság, 1930 febr. 23. sz.

„Ha ez igaz, akkor ez az én tudományos értékemnek és tekintélyemnek teljes összeomlását jelenti s nekem a tudományos tisztesség legelemibb fogalmai szerint el kell tűnnöm a tudományos élet színpadjáról“.

„És ha nem igaz? Ha a fentebbi gonosz állításnak éppen ellenkezője igaz? Mi történik akkor a rágalmazóval? Van-e a mi jogszolgáltatásunk irott törvényeiben és a társadalom igazságérzetében olyan remedium, mely az elszenvedett galád sérelemre elégtételt s egy orvul feldult lélek háborgására irt hozhat?“

„Reméljük, hogy van. Hisszük, hogy a megtorló igazság keze lesújt a cudarra. Azonban Themis szekere lassan jár s az orozva adott seb az égre kiált.“

Kérdem továbbá, hogy ha Cs. úr a most letagadottakat valóban nem mondta volna, hogy lett volna lehetséges, hogy én e cikket ekként fejezhessem be:

„Egy pillanatra elfog a keserűség, de azután megvigasztalódom. Egy könyvre esik tekintetem, amelyben a szintén sokat szenvedett, mert érdemtelenül és hálátlanul gáncsolt írónak eme szavait olvasom: „Mikor álomban feküvém, oda jött egy birka és legelni kezdte fejem borostyánkoszorúját; falt, falt és mekeg: Zarathustra nem tudós többé“ (NIETZSCHE, Also sprach Zarathustra).

Vajjon, ha Cs. úr tisztának érezte volna lelkiismeretét, nem lett volna-e kötelessége cikkem ellen nyomban tiltakoznia s engem cikkemnek igazságos, de becézőnek éppenséggel nem mondható kitételeiért felelősségre vonni?

Mindez nem történt meg, holott cikkemet a magyarság elitje olvasta, amiről a sok gratuláció között nagy nyomatékkal tanúskodik az egyik kultuszminiszteri államtitkárnak 1930 febr. 28-án kelt levele, melynek egy részlete így szól: „Még aznap, mikor megjelent, nagy gyönyörrel olvastam. Zarathustra-befejezése valóban klasszikus. Azonban fájdalommal látom, hogy Téged ilyen kicsinységek, mint Csiki támadása, annyira bántanak. Kár energiádat, csodálatos tudásodat és munkakészségedet ilyen patvarkodásra fordítani. Helyedben semmiesetre sem mentem volna ilyen jelentéktelen súlyú ügyben az Akadémia asztalához. Mindenki tudja, hogy Te ki vagy a magyar és a nemzetközi tudományban, felesleges tehát erőt pazarolni ilyen semmiségekre. Szívből köszönt stb.“

Magam tudom a legjobban, hogy sokkal stílszerűbb lett volna, ha ez és a hozzá hasonló levelek, amelyek százával töltik meg asztalfiókjaimat, csak halálom után, esetleg valamilyen hazafias egyesület által rendezett emlékünnepelemen kerültek volna nyilvánosságra,

azonban rossz néven vehető-e, ha egy súlyosan megrágalmazott ember még életében szomjúhozza az igazságot?!

Cs. úr az én „kifiguráztatásom“ igazolására három külföldi szakbuvár nevét hozta forgalomba, akik állítólag engem „nem vesznek komolyan“, „minden megállapításomat pontról-pontra megcáfolják“ s engem „állandóan kifizuráznak“. Vegyük őket sorra.

G. A. Boulenger, a londoni British Museum herpetologiai és ichthyologiai osztályának öre¹ az első.

Ezzel a világhírű tudóssal még brassói tanár koromban ismerkedtem meg s 1892-től a háború kitöréséig élénk tudományos összeköttetésben álltam vele. Buvárlatainkat, gondolatainkat, sőt arcképeinket is kölcsönösen kicseréltük, gyűjteményeinkkel támogattuk egymást s én, a fiatal kezdő, sok impulzust és becses útmutatást köszönhettem a nálamnál jóval idősebb s már akkor is nagyérdemű tudósnek.

Rokonszenvét tudományos dolgozataimmal nyertem meg, kiváltképpen azzal, hogy amikor a Nemzeti Múzeum által hozzám küldött FENICHEL-féle újguineai gyűjteményt meghatároztam s ennek felülvizsgálatára BOULENGERT megkértem, ő egyetlen hibát sem talált meghatározásaimban (1895 jan. 26-án írta: „I can only confirm your determinations“).

Azóta minden munkámat nagy elismeréssel fogadta s a legnagyobb dicsérettel halmozta el. „Magyarország barna békái“ című, 1892-ben az Akadémia kiadásában megjelent munkámról pl. 1892 aug. 20-án kelt levelében ezt mondja: «I am quite charmed with your excellent figures of the *Ranae*. We were still in want of a really good figure of *R. agilis*. I think yours could hardly be excelled.» (Egészen el vagyok ragadtatva Önnek a Ranákról adott rajzaitól. Eddig nélkülöztük a *R. agilis* igazán jó rajzát, azt hiszem az Önét bajosan lehetne felülmúlni.) Végül 1898-ban karácsonyi ajándéku megkaptam a *Zoological Society of London* levelező tagságáról szóló diplomát, mely kitüntést egyedül az ő elismerésének köszönhettem.²

A mi szívélyes viszonyunkra azonban némi borulat ereszkedett, amikor 1907-ben „Zur Lösung der Muralis-Frage“ című dolgozatomban (Ann. Mus. Nat. Hung. V.), egyik horvátországi felfedezésem s a tifliszi múzeum nagy kaukázusi gyűjteménye alapján, a fali gyíkok

¹ T. i. Londonban, a világ első természetrajzi múzeumában nem hemzsegek úgy az igazgatók, mint minálunk. Ott a bogarakat, darazsakat és poloskákát nem igazgatják, hanem őrzik, azért van minden csoportnak öre (Keeper) s a egész osztálynak főöre (Chief-Keeper), s ez Amerikában is így van.

² Magyar zoológus én előttem még sohasem volt e nagytekintélyű tudományos társaság tagja.

rendszerinti értékelése tekintetében szembehelyezkedtem az ő álláspontjával.

Ebből azután hat esztendeig tartó tudományos vita fejlődött ki, mely ugyan mindvégig a gentlemanre kötelező formák között folyt le, de tagadhatatlanul árnyékot vetett a mi harmonikus viszonyunk derűjére.

BOULENGERT, aki hosszú évtizedeken át versenyen kívül álló nagymestere volt a herpetológiának s akit a szaktársak, nagy érdemeire való tekintettel, nem bírálattal, hanem csak hódolattal illettek, észrevehetően lehangolta, hogy az ő egykori famulusa egy elvi jelentőségű kérdésben az ő álláspontja ellen fordult.

A háború alatt és után mind a ketten újabb oldaláról iparkodtunk a kérdést megközelíteni s így született meg az én „Fajkép és fajbélyeg” című, 33 festett táblával illusztrált munkám, melyet 1919. évi okt. 20-án mutattam be az Akadémiánál s így jött létre BOULENGER nagy műve „Monograph of the Lacertidae”, melynek 1920-ban megjelent első kötetében 112 helyen, sokszor lapokon át polemizált velem.

A vita veleje az, hogy BOULENGER a fali gyík (*Lacerta muralis* LAUR.) fajkeretébe 31 egyértékű fajváltozatot illesztett be, én azonban ebben a gazdag csoportban két, fejlődéstörténetileg élesen különböző csapatra ismertem, melyeket *Archaeo-* és *Neolacertae* néven szembeállítottam egymással.

BOULENGER ezt a magyarázatomat mai napig sem fogadta el, azonban az illetékes szakférfiak, mint már a II. fejezetben kifejtettem, valamennyien az én concepciómát tették magukévá.

A magyar tudományosságnak tehát a BOULENGER-MÉHELY-féle ellentét semmiképp sem válhatik szégyenére s aki mást mond, az vagy analfabéta e kérdésben, vagy tudva rágalmaz.

P. N. Van Kampen, a leideni egyetem tanára, Cs. úrnak ellenem kijátszott második ütőkártyája. Lássuk hová üt?

Ezzel az érdekes hollandi buvárral úgy jutottam érintkezésbe, hogy 1906. évi okt. 17-én levelet kaptam tőle Jáva szigetéről, melyben arra kért, ajándékoznám meg újguineai herpetologiai dolgozataimmal,¹ aminek megtörténtével Batáviában 1909 jan. 3-án kelt levelében hálásan megköszöni küldeményemet s ezt mondja: „Ich hoffe dadurch jetzt im Stande zu sein, eine Collection von Amphibien aus Neu-Guinea zu bestimmen, was mir vorher nicht möglich war”.

¹ Ez időtájt sok más herpetologus is hasonló kéréssel fordult hozzám, így BOULENGER: I. S. BUDGETT számára, azután D. B. FRY (Sydney), DOUGLAS OGILBY (Queensland Museum), THOMAS BARBOM (Cambridge, Mass.), BENNO VANDOLLECK (Drezda), később VILLIERS (Stellenbosch) stb.

Később, amikor e téren már magának is voltak tapasztalatai, bőségesen foglalkozott az én dolgozataimmal, amelyeket komoly tárgylagossággal kezel s például „Résultats de l'Expedition scientifique Néerlandaise à la Nouvelle-Guinée” (IX, 1909) című munkájában így nyilatkozik: „Trotz der schönen Arbeit v. MÉHELY über die Engystomatidae von Neu-Guinea lässt unsere Einsicht in die Systematik dieser Gruppe noch viel zu wünschen übrig“. Azután egyes aprólékos kifogásai vannak egyik-másik megállapításom ellen, ezeket azonban 1923-ban megjelent főmunkájában (The Amphibia of the Indo-Australian Archipelago) maga dönti meg. Így pl. 1909-ben nem tartja helyesnek, hogy az *Oreophryne* és a *Sphenophryne* génuszokat a kulcsont alkata alapján különböztettem meg, azonban 1923-ban megjelent főművében a fajkulcsban (III. l.) maga is az általam megállapított bélyegekhöz (I. The procoracoid reaches the scapula. II. Procoracoid connected with the scapula by a ligament only) folyamodik, — igaz, anélkül, hogy megmondaná, miként ezeket az anatómiai ismereteket, másokkal együtt, az én Engystomatida-munkámból merítette.

Ezeket nem tekintve megállapítható, hogy VAN KAMPEN professzor az ő főművében 37 helyen foglalkozik az én dolgozataimmal, amelyekből bőségesen merít, az általam bevezetett nemeket és fajokat művébe beiktatja s kutatásaim eredményeit érdemük szerint megbecsüli.

Ha tehát Cs. úr azzal a szándékkal hivatkozott VAN KAMPEN-re, hogy vele az én állítólagos „kifiguráztatásomat“ bizonyítsa, akkor ismét csunyan félrevezették,¹ mert az, ami a szerző főművében az én idevágó dolgozataimról foglaltatik, a magyar tudományosságnak csak becsületére válhatik.

Martin C. A. Hinton, a British Museum állattani osztályának megbízott őre (deputy-keeper), Cs. úrnak harmadik s úgy látszik legfőbb tanúja, mert amíg a másik két buvárra egyszerűen csak hivatkozik, addig HINTON-nak velem foglalkozó, 488 lapra terjedő művéből (Monograph of the Voles & Lemmings (Microtinae) living et extinct, I, 1926) két teljes mondatot citál, nyilván annak illusztrálására, hogy engem ez a szerző is hogy „figuráz“ ki.

Sietek kijelenteni, hogy az idézett két mondat valóban benn van HINTON könyvében, azonban értelme egészen más, mint a Cs. úr magyarnyelvű fordítása. De mielőtt ennek taglalására térnék, tisztáznom kell bizonyos előzményeket.

PETÉNYI SALAMON JÁNOS, a M. Nemzeti Múzeum akkori őre

¹ Töle t. i. e kérdések annyira távol esnek, hogy a tárgyi „felvilágosításokat” csak másodkézből kaphatta.

s a magyar leíró állattan megalapítója, 1847. évi június havában a baranyamegyei Beremenden számos kövületet gyűjtött, melyek egy részét ő maga ismertette, azonban legnagyobb részük előbb MEYER ÁRMÁN majna-frankfurti palaeontologushoz, majd PETÉNYI halála után Berlinbe, a jeles NEHRING ALFRÉD kezébe jutott, aki egy nagy fajt le is irt a gyűjteményből, de a nehezen kezelhető apróságokat érintetlenül hagyta.

NEHRING halála után, tehát 66 év múlva, a beremendi leletek visszakérültek a M. Nemzeti Múzeumba s én — ámbár nem vagyok palaeontologus — pusztán hazafias kötelességből vállalkoztam e becses anyag tudományos feldolgozására.

Két teljes évig, megfeszített erővel tanulmányoztam PETÉNYI gyűjtését s a M. Kir. Földtani Intézet idevágó anyagát, melynek kiegészítésére a magam költségén küldtem le dr. ÉHÍK GYULA urat, a Földtani Intézet akkori gyakornokát,¹ Püspökfürdőre.

Tanulmányaim eredményéül 1914 tavaszán jelent meg „Fibrinae hungariae. Magyarország harmad- és negyedkori gyökerezőfogú pockai” című, 8 eredeti táblával illusztrált munkám, melyet a Tudom. Akadémia Mathem. és Természettud. Bizottsága adott ki, ugyanannak német fordítása pedig a Nemzeti Múzeum Annaleseiben látott napvilágot.

A munka akkor örömteljes feltűnést keltett s a Földtani Intézet egyik főbb tisztviselője, akinek évek során át készséges tanítómestere voltam, de aki a kommunizmus förtelmes napjaiban nem bizonyult méltónak arra a nagy jóindulatra, mellyel tudományos törekvéseit mindig támogattam, hat nyomtatott oldalra terjedő ismertetést irt róla az Állattani Közlemények 1914. évi XIII. kötetébe.

Alábbi ismertetése érdekes fényt vet a mi tudományos állapotainkra, mert kézzelfogható bizonyítéka annak, hogy a magyar tudományos kritika még jórészt hangulat dolga.

„MÉHELÛ LAJOS legutóbb ismét olyan könyvvel ajándékozta meg állattani irodalmunkat, melyre méltán büszkék lehetünk.“ — „Ilyen hajszálfinomságú s a végtelenségig pontos és szabatos megfigyeléseken épült fel MÉHELÛ most megjelent műve.“ — „Annyi bizonyos, hogy MÉHELÛ könyve a származástan terén is nagyfokú haladást jelent; a leíró részek utólérhetetlen, szinte a virtuozitásig menő pontossága pedig mind a mammalogiai, mind a palaeozoologiai irodalom gyöngyévé teszi ezt a művet.“ — „MÉHELÛ könyvét nyolc, szebbnél-szebb tábla ékesíti; minden egyes rajz az ő annyiszor

¹ Most a Nemzeti Múzeum őre s a közgazdasági egyetem magántanára.

megcsodált, finom művészetének egy-egy remeke. E rajzok bámulatra-méltó tökéletessége egészen sajátos és utánozhatatlan, szinte azt mondhatnám: minden rajz egy-egy darab a MESTER lelkéből!”

Ebben a nyilatkozatban az az érdekes, hogy munkám ismertetője intuitive megérezte azt, amit — mint alább meglátjuk — egy illetékesebb tanúságtétel már tudatosan juttat kifejezésre.

Azonban az idők változnak s ugyanaz az ismertetőm, amikor 18 év múlva visszatért munkámra, a megváltozott helyzetnek megfelelően most már minden epitheton ornans-tól tartózkodott, ámbár még mindig elegendő objektivitással törekedett megállapításaimról megemlékezni.

E bírálóm, aki azóta maga is értékes tapasztalatokat szerzett e tárgykörben, bevallja, hogy a köztem és HINTON közt fennálló ellentét „eldöntésére nem tartja magát illetékesnek”,¹ azonban Cs. úr, aki e kérdés megítélésében *teljesen analjabéta*, mégis merészkedik az én művemet elgáncsolni.

Elsőben is azt állítja, hogy a HINTON könyvéből körlevelemben idézett mondat („On the Continent we are indebted chiefly to POMEL, HENSEL, FORSYTH MAJOR, NEHRING, WOLDRICH, and MÉHELY”) „semmiféle dicséretet sem tartalmaz, csak azt, hogy kiknek köszönhetjük a tárgyra vonatkozó munkákat Angliában, az európai kontinensen és Amerikában”.

Nincs ugyan tudomásom róla, hogy Cs. úr munkáit valaha is a dicséret superlativusaival halmozta volna el a tudományos irodalom, engem azonban teljesen kielégít, ha az idéztem mondat csak azt tartalmazza, hogy az én munkám köszönetre méltó!

Egyébként HINTON művének reám vonatkozó részéből minden szakember meggyőződhetik, hogy ámbár a szerző egy elméleti kérdésben az enyémtől eltérő nézetet vall, a mű egész szelleméből, szerkezetéből s a reám vonatkozó részletek kezeléséből világosan kitűnik, hogy művemet alaposan tanulmányozta, belőle sokat merített s azt érdeme szerint megbecsülte.

HINTON könyve 66 helyén, sokszor lapokon át foglalkozik az én munkámmal, génuszaim s fajaim legtöbbjét átveszi, minden adatomat felhasználja s leírásaim- és rajzaimról nagy elismeréssel nyilatkozik. Erről mindenki meggyőződhetik, aki a 339—378. lapokat hozzáértéssel s elfogulatlanul tanulmányozza.²

Ezzel ellentétben Cs. úr kiragad HINTON könyvéből két mon-

¹ Állattani Közlemények, XXVII, 1930, 53. l.

² Néhány szemelvény: „In 1914 MÉHELY gave a detailed account of

datot s ezeket magyar fordításban is bemutatja, még pedig az elsőt, amelyben semmi megszegyenítő nincs, meglehetősen hiven, a másodikat azonban — bizonyára azért, hogy a laikus olvasó előtt rám piríthasson — teljesen hamisan!

HINTON ugyanis ezt mondja: Méhely's notion of the course of evolution followed by the Microtine dentition is beyond question a complete inversion». Ezt Cs. úr magyarul így adja vissza: „Méhely ismerete a Microtinák fogzatának evolúciós folyamatáról kétségtelenül teljes ellenkezője a valóságnak“, holott e mondat helyes fordítása így hangzik: „Méhelynek a Microtina-fogazat fejlődésmenetéről táplált nézete kétségkívül ennek teljes fordítottja“, vagyis fordítottja HINTON ama nézetének, melyet a szóbanforgó mondat közvetetlen előzményeképpen egy féllapon át fejteget.

Az én nézetem tehát nem a *valóságnak ellenkezője* (ez a szó HINTON mondatában elő sem fordul), hanem a HINTON *magyarázatának a fordítottja*, ami igen nagy különbség, mely azonban, még ha az én nézetem téves volna is, akkor sem válnék szégyenemre.

Aki az elméletek természetrajzában csak némiképp is járatos, az tisztában van vele, hogy fejlődéstörténeti magyarázatok sohasem abszolút igazságok, mert valamely folyamat menete a legtöbb esetben többféleképpen értelmezhető.

E tekintetben, hogy a fogaknál maradjunk, utalhatok pl. az emlősök zápfogainak származástani magyarázatára, mely kérdésben — a csekélyebb jelentőségűeket mellőzve — két főelmélet áll egymással szemben. Amíg a multiplicatiós elmélet hívei (WINGE, COPE, RYDER, OSBORN, SCOTT, SCHLOSSER, LECHE, WEBER) azt vitatják, hogy az emlősök többgyomójú és többgyökerű zápfogai a hüllők egyhegyű és egygyökerű fogainak *széttagozódása* által keletkeztek,

those Hungarian fossil voles in which the cheek-teeth are provided by roots“ (339. l.).

„Of the three new genera established by MÉHELY one (*Pliomys*) must in my opinion be merged, at all events for the present, in the synonymy of *Dolomys*“ (339. l.).

„MÉHELY published a complete and beautifully illustrated account of the Hungarian fossils“ (351. l.).

„In these circumstances MÉHELY having already established the genus *Apistomys* may for the present be treated as distinct from *Dolomys*“ (349. l.).

„*Dolomys milleri* NEHRING. A better figure of the teeth of this specimen is given by MÉHELY“ (341. l.).

„*Mimomys pusillus* MÉHELY. This species, known only to me by MÉHELY's description and admirable figures“ (373. l.).

„*Dolomys episcopalis* MÉHELY. Prof. MÉHELY places this species in a special genus *Pliomys*“ (343. l.).

addig a concrescentia-elmélet hirdetői (MAGITOT, GAUDRY, DYBOWSKI, RÖSE, KÜKENTHAL, ADLOFF) szerint nem szétkülönülés, hanem az egyhegyű hüllőfogak összeolvadása által jöttek létre.

Ime itt is az egyik elmélet teljes fordítottja a másiknak s mind a kettőt a jeles buvárok egész serege vallja, akiket azonban legkevésebbé sem szégyenít meg az, hogy az egyik s nem a másik elméletnek a hivei.

Az is bizonyos, hogy az ellentétes elméletek harca nagy szolgálatot tesz a tudománynak, mert mind a két tábor keresve-keresi a pozitív tényeket, melyekkel a maga álláspontját erősítheti, mint ahogy HINTONnak sem lett volna alkalma, hogy az én elméletemmel szemben állást foglaljon, ha beható tanulmányok alapján nem mutattam volna rá a második alsó zápfog két gyökerének annyira eltérő, de előttem soha nem méltatott helyzetére.

Abból azonban, hogy HINTON az én ehhez fűzött magyarázatomat nem fogadta el,¹ semmiképp sem következik, hogy most már az én elméletem végérvényesen meg van döntve, legkevésebbé pedig az, hogy engem ezért a munkámért bárkinek is joga volna „kifigurázni”.

De mivel szava nak mindenki saját maga a legilletékesebb magyarázója, a Cs.-féle körirat vétele után megkérdeztem HINTON urat, vajjon azonosítja-e magát az én megcsúfolóm véleményével s erre f. évi január 13-án a következő választ kaptam :

„British Museum (Natural History) London 13th. January 1932.

Dear Professor Méhely,

I am very distressed to hear of the attacks which have been made on your work, and still more to hear that those attacks are based upon my criticism of your interpretation of the facts. Men are allowed to differ on matters of opinion and to express their differences freely, clearly and honestly. Your critics may be told that although I reached different conclusions from those at which you arrived I was only enabled to do so by your observations in Hungary which completed for me the evidence I had collected in England. Your «Fibrinae Hungariae» is, if I may so, one of the most valuable contributions to the literature of the subject that has ever appeared. For me its beautiful descriptions and figures of the Hungarian fossils were invaluable, and that part of your work will endure for ever.

¹ Amit aligha tett jól, mert amikor az általam felállított öregnemeket (*Acrorhiza-Pleurorhiza*) elutasítja, nem számol azzal a hosszú geológiai idővel, melyet a gyökerek átformálódása megkövetelt, sem ez átformálódás morfológiai mozzanataival, amelyek meglevő rendszertani kategóriáknak felelnek meg.

The interpretation of those fossils is a very difficult matter and it is not at all to your discredit that you, with only a fraction of the material and evidence that I had, failed to reach the point I reached. But that assumes that I am right. I may not be. Some day another man, with many facts unknown to me will show that my conclusions also are a little wide of the mark. But I shall not feel disgraced (though very angry if some ignorant enemy attacks me for it) — for that is the way Science advances.

With very best wishes for the future. Yours sincerely

Martin A. C. Hinton
Deputy-Keeper of Zoology."

Magyarul:¹

„Kedves Méhely Professzor Úr!

Nagyon rosszul esett hallanom, hogy az Ön munkáját megtámadták s még inkább, hogy a támadásokat arra a kritikára alapították, melyet én az Ön ténymagyarázatáról mondtam. Az embereknek szabad eltérő véleményen lenni és eltérő véleményeiket szabadon, világosan és becsületesen ki is fejezni. Ön megmondhatja bírálóinak, hogy ámbár más következtetésekre jutottam mint Ön, ezt *csak az Ön Magyarországon végzett megfigyelései tették nekem lehetővé*, mert azok kiegészítették számomra az általam Angliában összegyűjtött bizonyítékokat. Ha szabad véleményt mondanom, az Ön «Fibrinae Hungariae»-je az e tárggyal foglalkozó és eddig megjelent irodalom *egyik legértékesebb terméke*. Számomra e könyv gyönyörű leírásai és a magyar kövületeket bemutató rajzai *megbecsülhetetlenek voltak; művének ez a része örökéletű lesz*. Ilyen kövületek értelmezése nagyon nehéz dolog és egyáltalán nem megszégyenítő Önre nézve, hogy Önnek nem sikerült odáig jutni, ahová én eljutottam, mert Önnek az általam birt anyagnak és bizonyítékoknak *csak egy töredéke állt rendelkezésére*. Azonban az is csak föltevés, hogy nekem van igazam, mert lehet, hogy nincs igazam. Valamikor más valaki, aki majd soktényt megismer, mely előttem ismeretlen, ki fogja mutatni, hogy némileg az én következtetésem is tévesek. De azért nem fogom magamat megszégyenítve érezni (ámbár nagyon haragudnám, ha

¹ Mivel az angol szavak nagyon sokféle jelentésűek, hogy még a színezetbeli eltérésnek is elejét vegyem, dr. YOLLAND ARTHUR kedves kartársamat, tudományegyetemünkön az angol irodalomtörténet professzorát kértem meg e levél lefordítására. Szíves készségéért fogadja e helyen is hálás köszönetemet.

ezért valami tudatlan ellenség megtámadna), — mert ez a tudomány haladásának az útja.

Fogadja legjobb kívánataimat a jövőre nézve. Őszinte hive

Martin A. C. Hinton

az állattani osztály megbízott öre“
(t. i. helyettes igazgatója).

Miután Cs. úr a HINTON könyvéből kiragadott két mondatot reprodukálta s a másodikat eredeti értelméből teljesen kiforgatta, diadalmasan kiált fel: „Kommentárt ezekhez az adatokhoz nem fűzök“, én azonban — aki logikát is tanultam — bebizonyítottam, mennyire szükséges volt Cs. úr állításait kommentálni. A kommentárt maga HINTON adta meg, még pedig fényes bengáli világításban!

Ime bemutattam a Cs. úr által felvonultatott három külföldi tudós nyilatkozatait, amelyek napnál világosabban igazolják, hogy CSIKI úrnak minden állítása szemenszedett rágalom, mert ezek a kitűnő szakférfiak minden munkámat nagyon is komolyan veszik, vizsgálataim eredményeit nagyrabecsülik s ha az elméletet illető nézeteink itt-ott el is térnek egymástól, engem ezért soha és sehol ki nem „figuráltak“. ¹

Mindenesetre a mi elvadult állapotainknak szomorú tükre, hogy a tudomány odaadó szolgálatában eltöltött életem végén nekem magamnak kell az ilyen alantjáró támadás ellen védekeznem, mely támadásnak egyedüli forrása a *tudatlanság* és a *bosszúvágy*.

Más országokban, ahol a tudományosság megbecsült kincs és nem üres frázis, az ilyen cudarság az illető rágalmazónak erkölcsi megsemmisülését vonná maga után, azonban nálunk e tekintetben még balkáni erkölcsök uralkodnak, mert teljesen igaz az, amit hit-tudományi karunk egyik fenkölt lelki professzora m. évi nov. 30-án hozzám intézett levelében megállapít: „Fájdalmasan belém nyilallik társadalmi szervezettségünk fejletlensége, mely nem tudott még megfelelő szervet teremteni az erkölcsi igazságszolgáltatás számára.“

A mi szerencsétlen nemzetünk tudományos életében félművelt kontárok és műkedvelők hangoskodnak, akiknek az a legfőbb törekvésük, hogy a tudományosság álarcában a saját maguk és klikkjeik hatalmát biztosítsák s az ilyenek csak örülni tudnak, ha a tudomány

¹ Ezt különben is csak olyan lelki szegények engedhetnék meg maguknak, akik, mint NIETZSCHE mondja: «Azokhoz hasonlóan, akik az utcán állnak és az elmenőkön béméskodnak, szintén várnak s béméskodnak a gondolatokon, melyeket *mások gondoltak*».

komoly művelői és lelkes apostolai a tudományos szélhámoskodástól megundorodva félrevonulnak, mert nem törődnek vele, hogy ilyenképpen tátongó ürességek maradnak vissza, melyeket ők nem tudnak betölteni, de melyekbe lassanként beletemetődnek a nemzet szellemi értékei.

Ám Cs. úr legutóbb szétküldött köriratában még ezzel sem elégszik meg, hanem most, hogy nyakig benne van a csávában, úgy tesz, mint a tintahal. Kifeccsenti tintazacskóját, hogy a körülötte támadt homályban valahogy elmenekülhessen.

A HINTON-féle mondatok meghamisított értelmezése után ezeket mondja: „Kommentárt ezekhez az adatokhoz nem fűzök, mert nem akarom véletlenül sem azt a hangnemet megütni, amelyben MÉHELY professzor úr rólam írt s ugyanez az elv tart vissza attól, hogy MÉHELY professzor úr oktató és pedagógiai működését e helyütt bíráló tárgyává tegyem“.

Tehát újabb félhomály és burkolt gyanúsítás, mely ugyan az egyént, a helyet s az alkalmat tekintve végtelenül mulatságos, azonban alapjában véve mégis csak páratlan vakmerőség!

Az én oktató és pedagógiai működésemről a mai Magyarország ifjú s idősebb nemzedékéhez tartozó sok ezer tanítványom tehet tanúságot s halommal hivatkozhatnám a ragaszkodás és hála írott és nyomtatott bizonyosságaira, azonban hogy Cs. úr háborgó lelkét megnyugtassam, csak egyet szemelek ki a sok közül, amely bizonyára imponálni fog neki.

Volt nekem a magyarországi bolsevizmus idejében egy KOPÁNYI (azelőtt KOHN) TIVADAR nevű hallgatóm, aki, mivel a zsidó terror uralmát lelkesen támogatta, üdvösnek látta 1919 őszén a bécsi egyetemre „emigrálni“. Innen írta nekem 1920 ápr. 30-án a következőket: «A Professzor úr volt az, akinek előadásai bennem a tudományos állattan művelésére kedvet ébresztettek. Ha esetleg vinném valamire a tudományos életben, úgy azt legfőképpen Professzor úr útmutatásának köszönhetem».

S ez a zsidó fiú, akit egy világ választ el tőlünk, magyaroktól, valóban vitte valamire¹ és vitte még sok más magyar és zsidó fiú s leány is, akik között, amíg hallgatóim voltak, sohasem tettem különbséget, mert még fajvédelmi elveimet is mindig tudományos alapon, de emberi kötelmeimhez híven vittem át az életbe.

* * *

¹ Lásd: Zeitschr. f. d. ges. Anat. Abt. 1. 1923; Arch. f. mikr. Anat. 1924.

A fentebbiekben előadtam mindent, amit az ellenem irányuló hajsza megértésére, orvul meggyanúsított tisztességem és meggyalázni próbált tudományos tekintélyem védelmére, valamint akadémiai tagságomról való lemondásom igazolására kötelességem volt elmondani.

Az ellenem intézett lelkiismeretlen támadásnak az volt a célja, hogy áldozatos munkában eltöltött életem nyugalját, örömét és büszkeségét összezúzza, ami természetesen nem sikerülhetett, mert a gyűlölet tajtékzó tengerében is sziklaszilárdan áll lelkem tiszta öntudata, — tudata annak, hogy élethivatásom szabta kötelességeimet mindvégig híven teljesítettem. S ezzel a magyar tudományosság-nak sok dicsőséget,¹ a magyarságnak pedig világszerte sok jó barátot szereztem, mely igazságot végre egyszer meg kellett mondani, még ha ellenségeim, akik igazában az egész magyarságnak ellenségei, nincsenek is tőle elragadtatva.

Budapest, 1932. febr. 24.

¹ V. FRANZ, a jénai egyetem tanára, 1931. nov. 3-án kelt levelében értesített, hogy „A rákok ősvéséjéről“ irt s intézeti folyóiratomban (*Studia zoologica*, I. 4.) m. évi július 12-én közzétett dolgozatomról előadást fog tartatni, dec. 18-án pedig jelenti, hogy az előadást megtartották s ebből és a hozzáfűződő diszkusszióból „sokat tanultak“. Ez csak egy parányi kis morzsája annak, hogy az én munkásságomat negyven év óta, mind e mai napig, miképpen „figurázzák ki“ a külföldön!

Cs. úr példátlan cinizmussal állította, hogy az én tudományos munkásságomat a külföldön „nem veszik komolyan“, erre azonban legutóbb nyomatékos választ adott az a hat kiváló német egyetemi tanár, aki 1930. évi okt. 17-én kelt levelében arra kért fel, hogy abban az ünnepi műben, melyet a tudomány hálájaképpen, a hetvenedik évét betöltő PLATE LAJOS jénai professzor tiszteletére adnak ki, én is vegyek részt („Wir beehren uns, Sie, sehr geehrter Herr Kollege, zur Mitarbeit an dieser Festschrift ergebenst einzuladen“ (aláírva: HESSE, HASE KLATT, FRANZ, UHLMANN és HOFFMANN, berlini, hallei és jénai professzorok). Aki látni tud és akar, éppen eleget láthat ebből.

TARTALOM.

	Lap
I. Fajvédelmi munkásságom jutalma	3
II. A magyar herpetologia története	9
III. Az államsegély elszámolása	23
IV. A Természettudományi Társulat arany- és jobbfajta papirkoronái.	28
V. Dr. Madarász Gyula levele	32
VI. Dr. Kertész Kálmán levele	33
VII. Tudományos reputációm megcsúfolása	34

